

PRZEMÓWIENIA I HOMILIE OJCA ŚWIĘTEGO

2 IX – Przemówienie po projekcji filmu o św. Augustynie

To nie człowiek znajduje Prawdę, ale Prawda znajduje człowieka

Benedykt XVI obejrzał w Sali Szwajcarów w Castel Gandolfo film fabularny o św. Augustynie. Film ten powstał dzięki współpracy wytwórni z Włoch, Niemiec i Polski. Na przedpremierowym pokazie byli obecni także twórcy dzieła. Ojciec Święty powiedział do nich, że film wydaje się «wewnętrzna podróż po duchowym kontynencie» człowieka. Oglądając film można nabrać przekonania, że «Prawda jest w końcu potężniejsza od wszelkich przeszkód i znajduje człowieka».

Drodzy przyjaciele!

Po zakończeniu tej wielkiej podróży duchowej, o której mówi obejrzany przez nas film, czuję się zobowiązany

wiązany podziękować wszystkim, którzy zorganizowali ten pokaz. Dziękuję telewizji bawarskiej za wysiłek włożony w to przedsięwzięcie i bardzo się cieszę, że moja przypadkowa wzmianka sprzed trzech lat zapoczątkowała drogę, która doprowadziła do powstania tej wspaniałej opowieści o życiu św. Augustyna. Dziękuję Lux Vide i telewizji RAI za zrealizowanie tej ekranizacji.

Miałem w istocie wrażenie, że ten film jest wewnętrzną podróżą po duchowym kontynencie bardzo od nas odległym, ale jednak bardzo bliskim, bo dramat człowieka jest wciąż taki sam. Widzieliśmy, jak

na obcym dla nas tle przedstawiona została cała rzeczywistość ludzkiego życia, ze wszystkimi problemami, smutkami, niepowodzeniami, a także fakt, że Prawda jest w końcu potężniejsza od wszelkich przeszkód i znajduje człowieka. Na koniec pozostaje nam zatem wielka nadzieja, że choć nie możemy sami znaleźć Prawdy, to Prawda, która jest Osobą, znajduje nas. Życie św. Augustyna z pozoru kończy się tragicznie:

świat, dla którego i w którym żył, rozpada się, zostaje zburzony. Jak jednak zostało powiedziane, jego przesłanie pozostało i — również pośród zmian zachodzących w świecie — jest wciąż żywe, bo pochodzi od Prawdy i prowadzi do Miłości, która jest naszym wspólnym przeznaczeniem. Dziękuję wszystkim. Miejmy nadzieję, że Prawda będzie mogła znaleźć wielu ludzi, którzy obejrzą ten ludzki dramat, a oni znajdą Miłość.

12 IX – Msza św. i konsekracja nowych biskupów

Słudzy wierni, dobrzy i roztropni

W sobotę rano, 12 września, w liturgiczne wspomnienie Najświętszego Imienia Maryi, Benedykt XVI udzielił w Bazylice Watykańskiej sakry biskupiej pięciu kapłanom pracującym w Kurii Rzymskiej; trzech z nich mianował nuncjuszami apostolskimi i nadał im tytuł arcybiskupów. Mszę św. koncelebrowali z Papieżem kardynałowie Tarcisio Bertone i William Joseph Levada oraz nowo konsekrowani arcybiskupi Gabriele Giordano Caccia, Franco Coppola i Pietro Parolin oraz biskupi Raffaello Martinelli i Giorgio Corbellini. Poniżej zamieszczamy homilię papieską.

Drodzy bracia i siostry!

Witamy gorąco i z serca uczestniczymy w radości tych naszych pięciu braci w kapłaństwie, których Pan powołał na następców apostołów: ks. prał. Gabriele Giordano Caccia, ks. prał. Franca Coppola, ks. prał. Pietra Parolina, ks. prał. Raffaella Martinello i ks. prał. Giorgia Corbelliniego. Jestem wdzięczny każdemu z nich za wierną służbę Kościołowi, jaką była ich praca w Sekretariacie Stanu bądź w Kongregacji Nauki Wiary czy w Gubernatoracie Państwa-Miasta Watykańskiego, i jestem pewny, że z tą samą miłością do Chrystusa i tą samą gorliwością o dusze będą na nowych polach działalności pasterskiej wypełniali posługę, która dzisiaj zostaje im powierzona wraz ze święceniami biskupimi. Zgodnie z tradycją apostolską sakramentu tego udziela się poprzez nałożenie rąk i modlitwę. Nałożenie rąk odbywa się w ciszy. Ludzka mowa cichnie. Dusza otwiera się w ciszy na Boga, którego ręka wyciąga się w stronę człowieka, bierze go sobie, a jednocześnie zasłania i chroni, aby potem był całkowicie własnością Boga, bez reszty do Niego należał i do Bożych rąk prowadził ludzi. Drugim fundamentalnym elementem aktu konsekracji jest modlitwa. Święcenia biskupie są wydarzeniem modlitewnym. Żaden człowiek nie może sprawić, że drugi zostanie kapłanem albo biskupem. Pan sam poprzez słowo modlitwy i nałożenie rąk przyjmuje człowieka na swoją służbę, włącza go w swoje kapłaństwo. On sam wyświęca wybranych. On sam, jedyny Najwyższy Kapłan, który złożył jedyną ofiarę za nas wszystkich, daje mu udział w swoim kapłaństwie, aby Jego Słowo i Jego dzieło były obecne we wszystkich czasach.

Tę więź między modlitwą i działaniem Chrystusa w

człowieku Kościół w swojej liturgii przedstawia za pomocą wymownego znaku. Podczas modlitwy konsekracyjnej nad głową kandydata zostaje otwarty ewangelijarz, księga zawierająca Słowo Boże. Ewangelia musi go przeniknąć, żywe Słowo Boże musi — by tak rzec — go napełnić. Ewangelia nie jest w gruncie rzeczy tylko słowem — sam Chrystus jest Ewangelią. Wraz ze Słowem samo życie Chrystusa musi napełnić tego człowieka, tak aby bez reszty stał się jednym z Nim, żeby Chrystus żył w nim i nadał jego życiu kształt i treść. Tym sposobem musi urzeczywistnić się w nim to, co w czytaniach dzisiejszej liturgii jawi się jako istota kapłańskiej posługi Chrystusa. Konsekrowany musi być napełniony Duchem Bożym i w relacji z Nim żyć. Musi nieść ubogim radosną nowinę, prawdziwą wolność i nadzieję, która daje człowiekowi życie i go uzdrawia. Musi ustanowić kapłaństwo Chrystusa wśród ludzi, kapłaństwo na wzór Melchizedeka, czyli królestwo sprawiedliwości i pokoju. Jak 72 uczniów posłanych przez Pana, on też musi nieść uzdrowienie, pomagając zbliznić wewnętrzną ranę człowieka, jego oddalenie się od Boga. Pierwszym i zasadniczym dobrem, którego potrzebuje człowiek, jest bliskość Boga. Królestwo Boże, o którym mówi dzisiejszy fragment Ewangelii, nie jest czymś «obok» Boga, jakąś sytuacją świata: jest po prostu obecnością samego Boga, która jest naprawdę uzdrawiającą mocą.

Jezus zawarł wszystkie te różnorodne aspekty swojego kapłaństwa w jednym zdaniu: «Syn Człowieczy nie przyszedł, aby Mu służono, lecz żeby służyć i dać swoje życie jako okup za wielu» (Mk 10, 45). Służyć, dając siebie samego; być nie dla siebie, ale dla innych, wychodząc od Boga i dążąc do Boga: takie jest samo sedno misji Jezusa Chrystusa i jednocześnie prawdziwa istota Jego kapłaństwa. I tak ze słowa «sługa» uczynił swój najwyższy i najzaszczytniejszy tytuł. Odwrócił tym samym skalę wartości, dał nam nowy obraz Boga i człowieka. Jezus nie przychodzi jako jeden z panów tego świata, ale On, który jest prawdziwym Panem, przychodzi jako sługa. Jego kapłaństwo nie jest panowaniem, ale służbą: takie jest nowe kapłaństwo Jezusa Chrystusa na wzór Melchizedeka.

Św. Paweł zdefiniował istotę posługi apostolskiej w

sposób bardzo jasny. W obliczu sporów panujących w Kościele w Koryncie między różnymi stronnictwami, które powoływały się na różnych apostołów, zapytuje: Kim jest apostoł? Kim jest Apolos? Kim jest Paweł? Są sługami według tego, co każdemu dał Pan (por. 1 Kor 3, 5). «Niech więc uważają nas ludzie za sługi Chrystusa i za szafarzy tajemnic Bożych. A od szafarzy już tutaj się żąda, aby każdy z nich był wierny» (1 Kor 4, 1). W Jerozolimie w ostatnim tygodniu swojego życia Jezus mówił w dwóch przypowieściach o sługach, którym Pan powierza swoje ziemskie dobra, i ukazał trzy cechy dobrej służby, które w konkretny sposób obrazują posługę kapłańską. Popatrzmy zatem przez chwilę na te cechy, by przyjrzeć się oczami samego Chrystusa zadaniu, którego wy, drodzy przyjaciele, macie się teraz podjąć.

Pierwszą cechą, której Pan wymaga od sługi, jest wierność. Zostało mu powierzone wielkie dobro, które do niego nie należy. Kościół nie jest naszym Kościołem, ale Jego Kościołem, Kościołem Boga. Sługa musi zdawać sprawę z tego, jak zarządza dobrem, które zostało mu powierzone. Nie przywiązujemy ludzi do siebie; nie szukamy władzy, prestiżu, uznania dla nas samych. Prowadzimy ludzi do Jezusa Chrystusa, czyli do Boga żywego. Tym samym wprowadzamy ich w prawdę i wolność, którą rodzi prawda. Wierność to altruizm i dlatego wyzwała samego szafarza i tych, którzy są mu powierzeni. Wiemy, jak w społeczeństwie świeckim, a nierzadko również w Kościele sprawy mogą uciec, gdy wielu z tych, którzy piastują odpowiedzialne stanowiska, zabiega o dobro własne, a nie wspólnoty, nie o wspólne dobro. W kilku słowach Pan szkicuje obraz niegodziwego sługi, który zaczyna hulac i bić swoich podwładnych, co jest sprzeniewierzeniem się istocie powierzonego mu zadania. Po grecku to samo słowo oznacza «wierność» i «wiarę». Wierność sługi Jezusa Chrystusa polega właśnie na tym, że nie sta-

ra się on dostosowywać wiary do mody panującej w jego czasach. Tylko Chrystus ma słowa życia wiecznego, i te słowa musimy nieść ludziom. Są one najcenniejszym dobrem, jakie zostało nam powierzone. Tego typu wierność nie ma w sobie nic jałowego bądź statycznego; jest twórcza. Pan karmi sługę, który ukrył pod ziemią powierzone sobie dobra, by nie narażać się na żadne ryzyko. Ta pozorna wierność sprawiła, że w rzeczywistości sługa odsunął na bok dobro pana, by móc zająć się wyłącznie swoimi sprawami. Wierność to nie strach, inspiruje ją miłość i jej siła. Pan chwali sługę, który pomnożył jego dobra. Wiara wymaga, by ją przekazywać: nie została nam dana dla nas samych, dla indywidualnego zbawienia naszej duszy, ale dla innych, dla tego świata i dla tej epoki. Musimy wprowadzać ją w ten świat, aby stała się jego życiodajną siłą; by coraz bardziej był w nim obecny Bóg.

Drugą cechą, której Jezus wymaga od sługi, jest roztropność. Musimy od razu wyjaśnić pewne nieporozumienie. Roztropność jest czymś innym niż przebiegłość. W greckiej tradycji filozoficznej roztropność jest pierwszą z cnót kardynalnych; ustanawia ona prymat prawdy, która dzięki «roztropności» staje się kryterium naszego działania. Roztropność wymaga, by umysł był pokorny, zdyscyplinowany i czujny; nie pozwalał, by zaślepiły go uprzedzenia; nie osądzał pod wpływem pragnień i namiętności, ale szukał prawdy — również prawdy niewygodnej. Roztropność oznacza, że szuka się prawdy i zgodnie z nią postępuje. Sługa roztropny jest przede wszystkim człowiekiem prawdy i człowiekiem szczerego umysłu. Bóg za pośrednictwem Jezusa Chrystusa szeroko otworzył przed nami okno na prawdę, ale wtedy, gdy jesteśmy zdani jedynie na własne siły, często pozostaje ono wąskie i tylko częściowo odsłonięte. Ukazuje nam On w Piśmie Świętym i w wierze Kościoła istotną prawdę o człowieku, która nadaje właściwy kierunek naszemu dzia-

łaniu. Pierwsza cnota kardynalna kapłana — szafarza Jezusa Chrystusa — polega zatem na tym, że pozwala on, by kształtowała go prawda, którą Chrystus nam ukazuje. W ten sposób stajemy się ludźmi naprawdę rozumnymi, którzy osądzają na podstawie całości, a nie na podstawie przypadkowych szczegółów. Niech drogi nie wskazuje nam okienko własnej przebiegłości, ale przez wielkie okno, które Chrystus otworzył na całą prawdę, patrzmy na świat i ludzi, rozpoznając to, co naprawdę liczy się w życiu.

Trzecią cechą, o której Jezus mówi w przypowieściach o słudze, jest dobroć: «Sługo dobry i wierny! (...) wejdź do radości twego pana!» (Mt 25, 21. 23). Co ma oznaczać cecha «dobroci», stanie się dla nas jasne, jeśli pomyślimy o spotkaniu Jezusa z bogatym młodzieńcem. Człowiek ten zwrócił się do Jezusa, nazywając Go «Nauczycielem dobrym», i otrzymał zadziwiająco odpowiedź: «Czemu nazywasz Mnie dobrym? Nikt nie jest dobry, tylko sam Bóg» (Mk 10, 17-18). W pełni dobry jest tylko Bóg. On jest Dobrem, jest Dobry w pełnym znaczeniu tego słowa, jest uosobieniem Dobroci. W stworzeniu — w człowieku — bycie dobrym musi się zatem opierać na głębokim wewnętrznym dążeniu do Boga. Dobroć rośnie wraz z wewnętrznym zjednoczeniem z Bogiem żywym. Dobroć zakłada przede wszystkim żywą komunie z Bogiem Dobrym, coraz większe wewnętrzne zjednoczenie z Nim. I rzeczywiście: od kogóż innego można by nauczyć się prawdziwej dobroci, jeśli nie od Tego, który nas umiłował do końca, w sposób ekstremalny (por. J 13, 1)? Stawajmy się dobrymi sługami poprzez żywą więź z Jezusem Chrystusem. Tylko wtedy, gdy nasze życie przebiega w dialogu z Nim, tylko wtedy, gdy Jego byt, Jego cechy przenikają nas i kształtują, możemy się stać naprawdę dobrymi sługami.

Zgodnie z kalendarzem Kościoła, wspominamy dziś Imię Maryi. W Niej, która była i jest całkowicie zjednoczona z Synem, z Chrystusem, ludzie pogrążeni w mrokach i cierpieniach tego świata znaleźli oblicze Matki, która dodaje odwagi na dalszą drogę. W tradycji zachodniej imię «Maryja» zostało przetłumaczone jako Gwiazda Morza. Zawiera się w nim to właśnie doświadczenie: ileż razy nasze dzieje przypominają niezgłębione morze, którego fale groźnie uderzają w łódź naszego życia? Niekiedy noc zdaje się nieprzenikniona. Często można odnieść wrażenie, że władzę ma tylko zło, a Bóg jest nieskończenie daleki. Często w oddali udaje się nam dostrzec wielkie Światło, Jezusa Chrystusa, który zwyciężył śmierć i zło. Lecz wtedy widzimy bardzo blisko światło, które się zapaliło, gdy Maryja powiedziała: «Oto ja służebnica Pańska». Jasno widzimy światło dobroci, które z Niej bije. W dobroci, z jaką Ona sprzyjała i wciąż wychodzi naprzeciw wielkim i małym aspiracjom wielu ludzi, rozpoznajemy bardzo po ludzku dobroć samego Boga. W swojej dobroci daje światu wciąż na nowo Jezusa Chrystusa, czyli wielkie Boże Światło. On dał nam swoją Matkę jako Matkę naszą, abyśmy nauczyli się od Niej mówić «tak», dzięki któremu stajemy się do-
brzy.

Drodzy przyjaciele, w tej godzinie modlimy się za was do Matki Pana, aby prowadziła was zawsze do swego Syna, który jest źródłem wszelkiej dobroci. Modlimy się także, byście stali się sługami wiernymi, roztroptymi i dobrymi i mogli pewnego dnia od Pana dziejów usłyszeć słowa: sługo dobry i wierny, wejdź do radości twego Pana. Amen.

19 IX – Przemówienie do patriarchów i arcybiskupów większych katolickich Kościołów Wschodnich

Z serca błogosławię was i wszystkie wasze Kościoły

Benedykt XVI przyjął na audiencji w Castel Gandolfo patriarchów i arcybiskupów większych katolickich Kościołów Wschodnich. Zapewnił obecnych na spotkaniu hierarchów, że troszczy się o rozkwit ich Kościołów i pamięta o nich w nieustannej modlitwie. Zapowiedział też zwołanie Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Bliskiemu Wschodowi, które będzie obradowało od 10 do 24 października 2010 r. na temat: «Kościół katolicki na Bliskim Wschodzie — komunizm i świadectwo: 'Jeden duch i jedno serce ożywiały wszystkich, którzy uwierzyli' (Dz 4, 32)». Siedmiu patriarchów oraz arcybiskupi więksi przybyli m.in. z Libanu, Iraku, Syrii, Egiptu; byli również obecni łaciński patriarcha Jerozolimy Fouad Twal oraz zwierzchnik Kościoła greckokatolickiego na Ukrainie kard. Lubomyr Huzar, arcybiskup większy Kijowa.

Księża kardynałowie, wielce błogosławieni, czcigodni patriarchowie i arcybiskupi więksi!

Serdecznie was wszystkich witam i dziękuję wam za to, że przyjęliście zaproszenie do uczestniczenia w tym spotkaniu — każdemu przekazuję braterski uścisk pokoju. Witam kard. Tarcisia Bertone, mojego Sekretarza Stanu, kard. Leonarda Sandriego, prefekta Kongregacji dla Kościołów Wschodnich, a także sekretarza i pozostających współpracowników tej dykasterii.

Dziękujemy Bogu za to nieformalne zgromadzenie, pozwalające nam słuchać głosu Kościołów, którym służycie z godnym podziwu oddaniem, i umocnić więzy jedności, jakie łączą je ze Stolicą Apostolską. Dzi-

sijsze spotkanie przypomina spotkanie z 24 kwietnia 2005 r. u grobu św. Piotra. Wtedy to, na początku mojego pontyfikatu, postanowiłem rozpocząć duchową pielgrzymkę do serca chrześcijańskiego Wschodu: pielgrzymkę, której kolejnym znaczącym etapem jest dzisiejsze spotkanie, a którą zamierzam kontynuować. Przy różnych okazjach prosiłście o częstsze kontakty z Biskupem Rzymu, aby coraz bardziej umacniać komunię waszych Kościołów z Następcą Piotra i by jednocześnie przy tej sposobności rozpatrywać razem ewentualne szczególnie ważne zagadnienia. Ten postulat został ponowiony także podczas ostatniego zgromadzenia plenarnego Kongregacji dla Kościołów Wschodnich i podczas zgromadzeń ogólnych Synodu Biskupów.

Co do mnie, uważam za podstawowy obowiązek pogłębianie tej synodalności, która jest droga eklezjologii wschodniej i do której odniósł się z poważaniem Ekumeniczny Sobór Watykański II. W pełni podzielam uznanie, jakie zgromadzenie soborowe wyraziło waszym Kościołom w Dekrecie *Orientalium Ecclesiarum*, a które mój czcigodny poprzednik Jan Paweł II potwierdził przede wszystkim w Adhortacji apostołskiej *Oriente Lumen*, i zarazem ufam, że wschodnie Kościoły katolickie będą «rozkwitały (...) i z nową mocą apostołską wypełniały powierzone sobie zadanie (...) promowania jedności wszystkich chrześcijan, w szczególności Wschodu, zgodnie z dekretem o ekume-

nizmie» (*Orientalium Ecclesiarum*, 1). Perspektywa ekumeniczna często wiąże się z relacjami międzyreligijnymi. W tych dwóch dziedzinach cały Kościół potrzebuje doświadczenia współzycia, jakie wasze Kościoły gromadziły od pierwszego tysiąclecia chrześcijaństwa.

Czcigodni bracia, w czasie tego braterskiego spotkania w waszych wystąpieniach z pewnością dojdą do głosu kwestie, które was nurtują, a które zostaną odpowiednio pogłębione przez właściwe dykasterie. Pragnę was zapewnić, że jesteście nieustannie obecni w moich myślach i w mojej modlitwie. Pamiętam w szczególności o «apelu o pokój», który powierzyliście mi na zakończenie zgromadzenia Synodu Biskupów w październiku minionego roku. A gdy mowa o pokoju, myśl biegnie przede wszystkim ku regionom Bliskiego Wschodu. Toteż korzystając z okazji, ogłaszam, że zwołałem Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Bliskiemu Wschodowi, które odbędzie się w dniach 10-24 października 2010 r., a jego tematem będzie: «Kościół katolicki na Bliskim Wschodzie — komunია i świadectwo: 'Jeden duch i jedno serce ożywiały wszystkich, którzy uwierzyli' (Dz 4, 32)».

Ufając, że dzisiejsze spotkanie przyniesie upragnione owoce, proszę o matczyne wstawieństwo Najświętszą Maryję i z serca błogosławię was i wszystkie Wschodnie Kościoły katolickie.

AUDIENCJE GENERALNE

2 września

Św. Odo z Cluny

Drodzy bracia i siostry!

Po dłuższej przerwie pragnę powrócić do sylwetek wielkich pisarzy Kościoła wschodniego i zachodniego w okresie Średniowiecza, ponieważ w ich życiu i pismach widzimy niczym w zwierciadle, co znaczy być chrześcijanami. Dzisiaj przedstawię wam świetlaną postać św. Odon, opata z Cluny: wpisana jest ona w średniowieczny monastycyzm, w którym w zdumiewający sposób rozkwitało życie i duchowość zainspirowane przez *Regulę św. Benedykta*. W owych wiekach powstawały i mnożyły się wspaniałe klasztory, a stając się coraz liczniejsze na całym kontynencie, szerzyły wszędzie ducha i wrażliwość chrześcijańską. Św. Odo przenosi nas w szczególności do klasztoru w Cluny, który w Średniowieczu był jednym z najwspanialszych i najświetniejszych, a dziś jeszcze jego majestatyczne ruiny noszą ślady przeszłości, zawdzięczającej swą chwalebność wielkiej ascezie, studium, a zwłaszcza kultowi Bożemu, w którego sprawowaniu dbano o godność i piękno.

Odo był drugim z rzędu opatem Cluny. Urodził się ok. 880 r. na pograniczu Maine i Touraine we Francji. Przez ojca został poświęcony świętemu biskupowi Marcinowi z Tours, którego dobroczynny wpływ i pamięć towarzyszyły Odonowi przez całe życie, które zakończył w pobliżu jego grobu. Wybór konsekracji zakonnej poprzedził w przypadku Odon szczególny moment łaski, o którym on sam opowiedział innemu mnichowi, Janowi Włochowi, jego późniejszemu biografowi. Odo był jeszcze dorastającym, szesnastoletnim młodzieńcem, gdy podczas wigilii Bożego Narodzenia poczuł, że z jego ust sama popłynęła modlitwa do Dziewicy: «Pani moja, Matko miłosierdzia, która podczas tej nocy wydałaś na świat Zbawiciela, módl się za mnie. Twój chwalebny i wyjątkowy poród, o Litościwa, niech będzie moją ucieczką» (*Vita sancti Odonis*, I, 9; PL 133, 747). Wezwanie «Matko miłosierdzia», którym młody Odo zwrócił się wtedy do Dziewicy, stanie się jego ulubionym wezwaniem do Maryi; będzie Ją również nazywał «jedyną nadzieją świata,

(...) dzięki której zostały nam otwarte bramy raju» (*In veneratione S. Mariae Magdalenae*: PL 133, 721). W tym czasie natknął się na *Regulę św. Benedykta* i zaczął przestrzegać niektórych z jej wskazań, «niosąc — jeszcze nie był mnichem — lekkie jarzmo mnichów» (tamże, I, 14; PL 133, 50). W jednym ze swoich kazań Odo nazwał Benedykta «kagankiem jaśniejącym w mrocznym stadium tego życia» (*De sancto Benedicto abbate*: PL 133, 725) i «mistrzem duchowej dyscypliny» (tamże: PL 133, 727). Z miłością podkreślił, że pobożność chrześcijańska «wspomina go z wielką słodyczą», świadoma, że Bóg wyniósł go «pomiędzy najwyższych i wybranych Ojców świętego Kościoła» (tamże: PL 133, 722).

Zafascynowany ideałem benedyktyńskim, Odo opuścił Tours i wstąpił jako mnich do benedyktyńskiego opactwa w Baume, a następnie przeniósł się do opactwa w Cluny, którego opatem został w 927 r. Z tego ośrodka życia duchowego mógł wywierać znaczny wpływ na klasztory na całym kontynencie. Z jego przewodnictwa i reformy korzystały również różne cenobia we Włoszech, a pośród nich cenobium św. Pawła za Murami. Odo wielokrotnie odwiedzał Rzym, dotarł także do Subiaco, Monte Cassino i Salerno. Właśnie będąc w Rzymie, w lecie 942 r., zachorował. Czuł, że zbliża się koniec, i dlatego pragnął ze wszystkich sił powrócić do Tours, do św. Marcina; tam zmarł podczas oktawy ku czci Świętego, 18 listopada 942 r. Kładąc szczególny nacisk na «cnotę cierpliwości» Odon, biograf przedstawia długą listę jego innych cnót, jak pogarda dla świata, gorliwa troska o dusze, zaangażowanie na rzecz pokoju wśród Kościołów. Opat Odo zabiegał o zgodę między królami i książętami, zachowywanie przykazań i otaczanie troską ubogich, doskonalenie młodych, szacunek dla starszych (por. *Vita sancti Odonis*, I, 17; PL 133, 49). Lubił małą celę, w której przebywał «z dala od oczu wszystkich, pragnąc podobać się tylko Bogu» (tamże, I, 14; PL 133, 49). Nie zaniedbywał jednak, jako «nadobfitego źródła», posługi słowa i przykładu, «płacząc nad

Św. Odo z Cluny z innymi mnichami przed papieżem
(obraz z XV w.)

tym światem jako ogromnie nieszczęśliwym» (tamże, I, 17: PL 133, 51). W jednym mnichu — komentuje jego biograf — spotkały się różne cnoty, które były rozproszone po innych klasztorach: «Jezus w swojej dobroci, czerpiąc z różnych ogrodów mnichów, stworzył w małym miejscu raj, by wodą z jego źródła orzeźwiać serca wiernych» (tamże, I, 14: PL 133, 49).

We fragmencie jednego z kazań na cześć Marii z Magdali opat z Cluny przedstawia nam swoją koncepcję życia monastycznego: «Maria, która siedząc u stóp Pana, uważnie słuchała Jego słów, jest symbolem słodczy życia kontemplacyjnego, a jego smak, im więcej się go kosztuje, tym bardziej skłania serce do oderwania się od rzeczy widzialnych oraz od wrzawy i trosk świata» (*In ven. Mariae Magd.*, PL 133, 717). Tę koncepcję potwierdzają i rozwijają inne pisma Odon, w których dochodzą do głosu jego umiłowanie życia wewnętrznego, wizja świata jako rzeczywistości kruchej i nietrwałej, do której nie trzeba się przywiązywać, niezmienna skłonność do odrywania się od rzeczy, które postrzegał jako źródło niepokoju, wielka wrażliwość na zło obecne w różnych grupach ludzi, głęboka aspiracja eschatologiczna. Ta wizja świata może się wydawać dość daleka od naszej, jednakże koncepcja Odon w obliczu kruchości świata uprzywilejowuje życie wewnętrzne otwarte na drugiego człowieka, na miłość bliźniego, i tym samym przemienia egzystencję i otwiera świat na Boże światło.

Zasługuje na osobną wzmiankę «nabożeństwo», jakim Odo z przekonaniem zawsze otaczał Ciało i Krew Chrystusa, w obliczu powszechnej obojętności, nad którą bardzo ubolewał. Był bowiem głęboko przekonany o tym, że pod eucharystycznymi postaciami Ciało i Krew Pańska są rzeczywiście obecne na mocy «sub-

stancjalnej» przemiany chleba i wina. Pisał: «Bóg, Stwórca wszystkiego, wziął chleb, mówiąc, że jest Jego Ciałem i że go ofiarowuje za świat, i podał wino, nazywając je swoją Krwią». Skoro «prawem natury jest przemiana zgodnie z poleceniem Pana», to «natychmiast natura zmienia swoją zwykłą kondycję: chleb bezzwłocznie staje się Ciałem, a wino staje się Krwią»; na polecenie Pana «zmienia się substancja» (*Odonis Abb. Cluniac. occupatio*, wyd. A. Swoboda, Lipsia 1900, p. 121). Niestety, zauważa nasz opat, to «święte misterium Ciała Pańskiego, w którym zawiera się całe zbawienie świata» (*Collationes*, XXVIII: PL 133, 572), sprawowane jest niedbale. «Kapłani — ostrzega — przystępujący niegodnie do ołtarza, plamią chleb, czyli Ciało Chrystusa» (tamże, PL 133, 572-573). Tylko człowiek zjednoczony duchowo z Chrystusem może godnie przystąpić do stołu Jego Chleba eucharystycznego; w przeciwnym wypadku spożywanie Jego Ciała i picie Jego Krwi nie przyniesie pożytku, lecz potępienie (por. tamże, XXX, PL 133, 575). Wszystko to zachęca nas, byśmy z nową mocą i głębią uwierzyli w prawdę o obecności Pana. Obecności pośród nas Stwórcy, który oddaje się w nasze ręce i przemienia nas, tak jak przemienia chleb i wino, przemienia świat.

Św. Odo był prawdziwym przewodnikiem duchowym zarówno dla mnichów, jak i dla wiernych swojej epoki. W obliczu «mnogości występków», jakie szerzyły się w społeczeństwie, proponował jako środek zaradczy radykalną przemianę życia, opartą na pokorze, prostocie, oderwaniu od rzeczy nietrwałych i przywiązaniu do rzeczy wiecznych (por. *Collationes*, XXX, PL 133, 613). Pomimo że ocenia sytuację w swoich czasach realistycznie, Odo nie popada w pesymizm: «Nie mówimy tego — precyzuje — by wpędzić w rozpacz tych, którzy będą się chcieli nawrócić. Miłosierdzie Boże jest zawsze dostępne; czeka, kiedy wybije godzina naszego nawrócenia» (tamże: PL 133, 563). I woła: «O niewysłowiona głębia Bożej litości! Bóg karze za winy, ale chroni grzeszników» (tamże: PL 133, 592). Umacniany tym przekonaniem, opat z Cluny często oddawał się kontemplacji miłosierdzia Chrystusa, Zbawiciela, którego nazywał znacząco «miłośnikiem ludzi»: *amator hominum Christus* (tamże, LIII: PL 133, 637). Jezus wziął na siebie kary, które się należały nam — zauważa — by zbawić stworzenie, które jest Jego dziełem i które miłuje (por. tamże: PL 133, 638).

Ujawnia to rys świętego, na pierwszy rzut oka niemal ukryty pod jego rygorystyczną surowością reformatora: głęboką dobroć jego serca. Był surowy, ale nade wszystko dobry, był człowiekiem wielkiej dobroci, dobroci zrodzonej w kontakcie z dobrocią Bożą. Jak mówią nam jego współcześni, Odo rozsiewał wokół siebie radość, która go przepełniała. Jego biograf zaświadcza, że nigdy nie słyszał z ust człowieka «tak wiele słodczy w mowie» (tamże, I, 17: PL 133, 31). Wspomina też, że miał zwyczaj zachęcać spotkane po drodze dzieci, by śpiewały, a potem dawał im małe upominki, i dodaje: «Jego słowa były pełne uniesienia (...), jego wesołość budziła w naszym sercu głęboką

radość» (tamże, II, 5: PL 133, 63). W ten sposób energiczny i miły zarazem średniowieczny opat, zapalony zwolennik reformy, skutecznym działaniem umacniał w mnichach, ale także w wiernych świeckich swoich czasów postanowienie, by bezzwłocznie wchodzić na drogę chrześcijańskiej doskonałości.

Miejmy nadzieję, że jego dobroć, radość zrodzona z wiary, połączone z surowością i sprzeciwem wobec występków świata, poruszą również nasze serca, abyśmy również i my odnaleźli źródło radości, która płynie z dobroci Boga.

9 września

Św. Piotr Damiani

Drodzy bracia i siostry!

Podczas katechez środowych omawiam obecnie niektóre wielkie postaci z życia Kościoła od samych jego początków. Dzisiaj chciałbym zająć się jedną z najbardziej znaczących osobowości XI w., św. Piotrem Damianem, mnichem, miłośnikiem samotności, a jednocześnie nieustraszoną mężem Kościoła, zaangażowanym bezpośrednio w reformę podjętą przez papieża w tamtych czasach. Urodził się w Rawennie w 1007 r. w rodzinie szlacheckiej, ale niezamożnej. Osierocony przez obydwój rodziców, doświadczył w dzieciństwie niedostatku i cierpienia, choć jego siostra Roselinda starała się zastąpić mu mamę, a starszy brat Damian przyszywał go jak syna. Dlatego nazwano go potem Piotr od Damiana — Piotr Damiani. Kształcił się najpierw w Faenzie, a następnie w Parmie, gdzie w wieku 25 lat był już nauczycielem. Zdobył solidne przygotowanie w dziedzinie prawa, nabrał biegłości w wyrafinowanej sztuce pisania — *ars scribendi* — a dzięki znajomości wielkich klasyków łacińskich stał się «jednym z najlepszych łacinników swoich czasów, jednym z największych pisarzy łacińskiego Średniowiecza» (J. Leclercq, *Pierre Damien, ermite et homme d'Église*, Roma 1960, p. 172).

Wybił się w różnych gatunkach literackich: od listów po kazania, od hagiografii po modlitwy, od poematów po epigramy. Jego wrażliwość na piękno sprawiła, że patrzył na świat oczami poety. Piotr Damiani pojmował wszechświat jako niekończącą się «przypowieść», przestrzeń złożoną z symboli, będących kluczami do interpretacji życia wewnętrznego oraz Bożej i nadprzyrodzonej rzeczywistości. Z tego względu ok. 1034 r., za sprawą kontemplacji absolutu Boga, zaczął stopniowo odrywać się od świata i jego przemijającej rzeczywistości i zamknął się w klasztorze w Fonte Avellana, który został założony parę zaledwie dziesiątków lat wcześniej, ale już zasłynął z surowości. Dla zbudowania mnichów napisał *Żywot* założyciela, św. Romualda z Rawenny, i starając się jednocześnie

Do Polaków:

Serdecznie pozdrawiam pielgrzymów polskich. Wczoraj minęła 70. rocznica wybuchu II wojny światowej. W pamięci narodów pozostaje wspomnienie tragedii ludzkich losów i bezsensu wojny. Prośmy Boga, by serca ludzi przenikał duch przebaczenia, pokoju i pojednania. Europie i światu potrzebna jest dzisiaj wspólnota ducha. Budujmy ją na Chrystusie i Jego Ewangelii, na fundamencie miłości i prawdy. Wam tu obecnym i wszystkim, którzy tworzą klimat pokoju, z serca błogosławie.

popłębić jego duchowość, ukazał jego ideał monastycyzmu eremickiego.

Należy od razu podkreślić jeden szczegół: erem w Fonte Avellana poświęcony był Świętemu Krzyżowi, i właśnie Krzyż jest tajemnicą chrześcijańską, która najbardziej ze wszystkich fascynowała Piotra Damianiego. «Nie miłuje Chrystusa ten, kto nie miłuje Chrystusowego krzyża» (*Sermo XVIII*, p. 117), powiada, nazywając siebie «*Petrus crucis Christi servorum famulus* — Piotrem służą sług krzyża Chrystusowego» (*Ep.* 9, 1). Do Krzyża Piotr Damiani układa piękne modlitwy, w których wizja tej tajemnicy ma wymiary kosmiczne, ponieważ obejmuje całe dzieje zbawienia: «O błogosławiony Krzyżu — woła — wielbią cię, głoszą i cześć oddają wiara patriarchów, przepowiednie proroków, sędziowska rada apostołów, zwycięska armia męczenników oraz zastępy wszystkich świętych» (*Sermo XLVIII*, 14, p. 304). Drodzy bracia i siostry, niech przykład św. Piotra Damianiego będzie zachętą również dla nas, byśmy zawsze patrzyli na Krzyż jako na najwyższy akt miłości Boga do człowieka, ten, który dał nam zbawienie.

Z myślą o życiu eremickim ten wielki mnich napisał Regułę, w której mocno uwydatnił «rygor eremu»: w klasztornej ciszy mnich ma prowadzić życie modlitwy, dziennej i nocnej, stosować długie i surowe posty; powinien się zaprawiać w ofiarnej miłości braterskiej oraz w natychmiastowym i zawsze ochoczym posłuszeństwie przeorowi. Studiując i codziennie rozważając Pismo Święte, Piotr Damiani odkrywa mistyczne znaczenie Słowa Bożego i w nim znajduje pożywkę dla swego życia duchowego. Z tego względu nazywa on celę eremu «rozmównicą, w której Bóg dialoguje z ludźmi». Życie pustelnicze jest dla niego szczytem życia chrześcijańskiego, jest «najwyższym ze stanów życia», ponieważ po uwolnieniu się od więzi ze światem i z własnym ja mnich otrzymuje «zadatek Ducha Świętego, a jego szczęśliwa dusza jednoczy się z niebieskim Oblubieńcem» (*Ep.* 18, 17; por. *Ep.* 28,

43 nn.). Również dla nas dzisiaj, choć nie jesteśmy mnichami, są to rzeczy ważne: wysłuchać się wewnętrznie, by usłyszeć głos Boga; szukać — że tak powiem — «rozmównicy», w której Bóg do nas mówi: uczenie się Słowa Bożego przez modlitwę i medytację stanowi drogę życia.

Św. Piotr Damiani, który był zasadniczo człowiekiem modlitwy, medytacji i kontemplacji, był również wyrafinowanym teologiem: refleksja nad różnymi kwestiami doktrynalnymi doprowadziła go do wniosków o istotnym znaczeniu dla życia. Na przykład, w żywy i jasny sposób wyłożył naukę o Trójcy Świętej, posługując się — w nawiązaniu do tekstów biblijnych i patrystycznych — trzema fundamentalnymi pojęciami, które później odegrały decydującą rolę w filozofii Zachodu: *processio, relatio* i *persona* (por. *Opusc. XXXVIII: PL CXLV, 633-642*; oraz *Opusc. II i III: tamże, 41 nn. i 58 nn.*). Teologiczna analiza tajemnicy prowadzi go do kontemplacji wewnętrznego życia Boga i dialogu niewymownej miłości między trzema Boskimi Osobami, toteż wyciąga on na tej podstawie wnioski natury ascetycznej w odniesieniu do życia we wspólnocie oraz stosunków między chrześcijanami tradycji łacińskiej i greckiej, których kwestie te dzieliły. Również medytacja nad postacią Chrystusa ma istotne odniesienia praktyczne, ponieważ całe Pismo skupia się na Nim. Sam «naród żydowski — zauważa Piotr Damiani — poprzez karty Pisma Świętego niejako niósł Chrystusa na swoich barkach» (*Sermo XLVI, 15*). Dlatego Chrystus — dodaje on — powinien być w centrum życia mnicha: «Niech będzie słyhać Chrystusa w naszym języku, niech będzie widać Chrystusa w naszym życiu, niech będzie wyczuwalny w naszym sercu» (*Sermo VIII, 5*). Do głębokiego zjednoczenia z Chrystusem powinni dążyć nie tylko mnisi, lecz wszyscy ochrzczeni. Jest to stanowcze wezwanie, skierowane również do nas, byśmy nie dali się pochłoniąć całkowicie zajęciom, codziennym problemom i troskom, zapominając, że Chrystus powinien być naprawdą osią naszego życia.

Komunia z Chrystusem tworzy między chrześcijanami jedność w miłości. W 28. Liście, który jest genialnym traktatem eklezjologicznym, Piotr Damiani wykłada głęboką teologię Kościoła jako komunii. «Więź miłości łączy Kościół Chrystusowy — pisze — tak dalece, że tak jak jest jeden w wielu członkach, cały jest też mistycznie w każdym członku; dlatego cały Kościół powszechny słusznie nazywa się w liczbie pojedynczej jedyną Oblubienicą Chrystusa, a każda wybrana dusza ze względu na tajemnicę sakramentalną uważana jest w pełni za Kościół». To jest ważne: nie tylko cały Kościół powszechny musi być zjednoczony, ale w każdym z nas powinien być w pełni obecny Kościół. W ten sposób posługa jednostki staje się «wyrazem powszechności» (*Ep. 28, 9, 23*). Idealny obraz «świętego Kościoła», przedstawiony przez Piotra Damianiego, nie odpowiadał jednak — o czym dobrze wiedział — rzeczywistości w jego czasach. Dlatego nie bał się głośno mówić o zepsuciu panującym w klasztorach i pośród duchowieństwa, przede wszystkim z powodu praktyki, jaką było obsadzanie przez władze

świeckie urzędów kościelnych: liczni biskupi i opaci zachowywali się bardziej jak zarządcy w odniesieniu do poddanych niż jak duszpasterze. Nierzadko ich życie moralne pozostawiało wiele do życzenia. Z tego powodu Piotr Damiani, z wielkim bólem i smutkiem, opuścił w 1057 r. klasztor i z oporami przyjął nominację na kardynała biskupa Ostii, przystępując tym samym do pełnej współpracy z papieżami w niełatwym przedsięwzięciu zreformowania Kościoła. Zobaczył, że kontemplacja nie wystarcza, i musiał wyrzec się jej piękna, by wesprzeć na swój sposób dzieło odnowy Kościoła. I tak zrezygnował z piękna eremu i odważnie podjął się licznych podróży i misji.

Jego umiłowanie życia monastycznego sprawiło, że dziesięć lat później, w 1067 r. otrzymał pozwolenie na powrót do Fonte Avellana, i rzekł się diecezji Ostii. Ale wymarzony spokój potrwał niedługo: już dwa lata później został wysłany do Frankfurtu, by spróbować zapobiec rozwodowi Henryka IV z żoną Bertą. Następnie po dwóch latach, w 1071 r., udał się na Monte Cassino na konsekrację kościoła opackiego, a na początku 1072 r. do Rawenny, by przywrócić pokój z miejscowym arcybiskupem, który poparł antypapieża, ściągając na miasto interdykt. W drodze powrotnej do swego eremu z powodu nagłej choroby musiał się zatrzymać w Faenzie w benedyktyńskim klasztorze *Santa Maria Vecchia* za bramą i tam zmarł w nocy z 22 na 23 lutego 1072 r.

Drodzy bracia i siostry, to wielka łaska, że w życiu Kościoła Pan wzbudził osobowość tak bujną, bogatą i złożoną jak ta, którą był obdarzony Piotr Damiani, i niełatwo znaleźć dzieła poświęcone teologii i duchowości tak przenikliwe i żywe, jak pisma eremity z Fonte Avellana. Był bez reszty mnichem, praktykował formy wstrzemięźliwości, które dzisiaj mogłyby się nam wydawać wręcz przesadne. Jednakże w ten sposób uczynił on z życia monastycznego wymowne świadectwo prymatu Boga oraz wezwanie do wszystkich, by dążyli do świętości, wolni od wszelkiego kompromisu ze złem. Konsekwentnie, świadomie i z wielką surowością wprowadzał reformę Kościoła swojej epoki. Wszystkie swoje energie duchowe i fizyczne oddał Chrystusowi i Kościołowi, pozostając jednak zawsze — jak mawiał o

Św. Piotr Damiani (ilustracja z «Boskiej Komedii», XIV w.)

sobie — *Petrus ultimus monachorum servus*: Piotrem, ostatnim sługą mnichów.

Do Polaków:

Drodzy pielgrzymi polscy, siostry i bracia, bardzo serdecznie was pozdrawiam! Wczoraj obchodziliśmy

16 września

Szymon Nowy Teolog

Drodzy bracia i siostry!

Dziś poświęcimy nasze refleksje postaci wschodniego mnicha Szymona Nowego Teologa, którego pisma wywarły znaczący wpływ na teologię i duchowość na Wschodzie, zwłaszcza w zakresie doświadczenia mistycznego zjednoczenia z Bogiem. Szymon Nowy Teolog urodził się w 949 r. w Galatai w Paflagonii (w Azji Mniejszej), w prowincjonalnej rodzinie szlacheckiej. Za młodu przeniósł się do Konstantynopola, by rozpocząć naukę i wstąpić do służby cesarskiej. Jednak otwierająca się przed nim kariera społeczna nie bardzo go pociągała, a ponieważ doznawał wewnętrznych oświeceń, skłoniło go to do szukania osoby, która w momencie, gdy przeżywał wątpliwości i rozterki, mogłaby udzielić mu wskazówek i wesprzeć w dążeniu do zjednoczenia z Bogiem. Takiego przewodnika duchowego znalazł w Szymonie Pobożnym (*Eulabesie*), prostym mnichu z klasztoru Studios w Konstantynopolu, który dał mu do czytania traktat *Prawo duchowe* Marka Eremity. W tym dziele Szymon Nowy Teolog znalazł naukę, która wywarła na nim wielkie wrażenie: «Jeśli szukasz duchowego uzdrowienia — przeczytał — uważnie słuchaj swojego sumienia. Rób wszystko, co ci mówi, a znajdziesz to, czego potrzebujesz». Od tego momentu — jak sam opowiada — nigdy nie zasnął, zanim się nie zapytał sumienia, czy ma mu coś do zarzucenia. Szymon wstąpił do klasztoru studytów, ale jego doświadczenia mistyczne i nadzwyczajne przywiązanie do ojca duchowego przysporzyły mu tam trudności. Przeniósł się wówczas do małego klasztoru św. Mamasa, również w Konstantynopolu, a po trzech latach został jego igumenem (przełożonym). Tam żarliwie dążył do zjednoczenia z Bogiem, czym zasłużył sobie na wielki autorytet. Warto zauważyć, że otrzymał on przydomek «Nowego Teologa», choć w tradycji tytuł «Teologa» był stosowany w odniesieniu do dwóch wielkich postaci: do ewangelisty Jana i do Grzegorza z Nazjanzu. Zaznał cierpienia na skutek niezrozumienia i wygnania, lecz został zrehabilitowany przez patriarchę Konstantynopola Sergiusza II.

Ostatni etap swego życia Szymon Nowy Teolog spędził w klasztorze św. Mariny, gdzie napisał większość swoich dzieł i zdobywał coraz większą sławę dzięki swojemu nauczaniu i cudom. Umarł 12 marca 1022 r.

święto Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Jej narodzenie było dla świata zapowiedzią zbawienia, które jest celem życia każdego z nas. Niech Maryja wyjedna wam łaskę wiary, pokój ducha i nadzieję na życie wieczne. Wam, tu obecnym, i waszym bliskim z serca błogosławię.

Najbardziej znany z jego uczniów, Niketas Stethatos, który zebrał i przepisał dzieła Szymona, opracował ich pośmiertne wydanie, a potem ułożył jego biografię. Dzieło Szymona obejmuje dziewięć tomów, które są podzielone na «Rozdziały teologiczne, gnostyczne i praktyczne», trzy tomy «Katechez» przeznaczonych dla mnichów, dwa tomy «Traktatów teologicznych i etycznych» i jeden «Hymnów». Nie należy zapomnieć również o licznych «Listach». Wszystkie te dzieła aż do naszych czasów zajmują poczesne miejsce we wschodniej tradycji monastycznej.

W swoich refleksjach Szymon skupia się na obecności Ducha Świętego w ochrzczonej i na świadomości tej rzeczywistości duchowej, jaką oni powinni mieć. Życie chrześcijańskie — podkreśla — jest wewnętrzną i osobową komunią z Bogiem, Boża łaska oświeca serce wierzącego i prowadzi go do mistycznego oglądania Pana. Odnośnie do tego Szymon Nowy Teolog podkreśla z naciskiem, że źródłem prawdziwego poznania Boga nie są książki, ale doświadczenie duchowe, życie duchowe. Poznanie Boga rodzi się na drodze wewnętrznego oczyszczenia, którego początkiem jest nawrócenie serca, dzięki mocy wiary i miłości; głęboki żal i ból z powodu własnych grzechów pozwala osiągnąć zjednoczenie z Chrystusem, źródłem radości i pokoju, który nas napełnia światłem swojej obecności. Dla Szymona to doświadczenie Bożej łaski nie jest nadzwyczajnym darem, który otrzymują tylko niektórzy mistycy, ale owocem chrztu w życiu każdego poważnie zaangażowanego wiernego.

Daje nam to do myślenia, drodzy bracia i siostry! Ten święty mnich wschodni nawołuje nas wszystkich do zwracania uwagi na życie duchowe, ukrytą obecność Boga w nas, na szczerść sumienia i oczyszczenie, nawrócenie serca, ażeby Duch Święty rzeczywiście stał się w nas obecny i nas prowadził. Jeśli bowiem słusznie troszczymy się o nasz rozwój fizyczny, ludzki i intelektualny, jeszcze ważniejszą rzeczą jest niezaniechanie rozwoju wewnętrznego, który polega na poznawaniu Boga, na prawdziwym poznawaniu, nie książkowym, ale wewnętrznym, i na komunii z Bogiem, pozwalającej doświadczać Jego pomocy w każdej chwili i w każdej sytuacji. W gruncie rzeczy to właśnie opisuje Szymon, kiedy opowiada o swoim doświadczeniu mistycznym. Już za młodu, zanim jeszcze

wstąpił do klasztoru, gdy pewnej nocy długo się modlił, prosząc Boga o pomoc w walce z pokusami, zobaczył, że pokój napeniło światło. Kiedy potem poszedł do klasztoru, dostał książki religijne i miał z nich czerpać pouczenia, ale czytanie nie dawało mu pokoju, którego szukał. Czuł się — opowiada — jak biedny ptaszek bez skrzydeł. Przyjął to z pokorą, bez buntu, i wtedy na nowo zaczął coraz częściej widzieć światło. Chcąc się upewnić, że widzi się autentycznie, Szymon zapytał Jezusa wprost: «Panie, czy to Ty sam tu jesteś?» Gdy usłyszał w sercu odpowiedź twierdzącą, napeniła go wielka otucha. «Wtedy, Panie — napisał później — po raz pierwszy uznałeś, że ja, syn marnotrawny, jestem godny słuchać Twojego głosu». Jednakże nawet po tym objawieniu nie był jeszcze całkiem spokojny. Zadawał sobie raczej pytanie, czy i tego doświadczenia nie trzeba było uznać za złudzenie. Wreszcie pewnego dnia wydarzyło się coś, co miało fundamentalne znaczenie dla jego mistycznego doświadczenia. Poczł się jak «ubogi, który kocha braci» (*ptochós philádelphos*). Widział wokół siebie wielu wrogów, którzy chcieli go usidlić i skrzywdzić, a mimo to czuł w sobie wielki przypływ miłości do nich. Jak to wytłumaczyć? Było oczywiste, że ta miłość nie mogła pochodzić od niego samego, ale musiała wypływać z innego źródła. Szymon zrozumiał, że pochodziła od obecnego w nim Jezusa, i wszystko stało się dla niego jasne: uzyskał pewny dowód, że źródłem miłości w nim była obecność Chrystusa oraz że kiedy człowiek czuje miłość przerastającą jego własne intencje, źródło miłości jest w nim. Z jednej strony możemy zatem powiedzieć, że bez pewnego otwarcia na miłość Chrystus nie wchodzi do naszego wnętrza, a z drugiej — że Chrystus staje się źródłem miłości i nas przemienia. Drodzy przyjaciele, to doświadczenie jest dla nas dzisiaj niezwykle ważne, by znaleźć kryterium wskazujące, czy jesteśmy rzeczywiście blisko Boga, czy Bóg jest i czy w nas żyje. Miłość Boga rośnie w nas, jeśli pozostajemy z Nim zjednoczeni, modląc się i słuchając Jego Słowa, otwierając serce. Tylko Boża miłość otwiera nam serca na innych, uwrażliwia nas na ich potrzeby, sprawia, że uważamy się za braci i siostry, i zachęca nas do odpowiadania miłością na nienawiść, a na obrazę przebaczeniem.

Rozmyślając nad postacią Szymona Nowego Teologa, możemy zauważyć jeszcze jeden element jego duchowości. Głęboka troska o życie duchowe mnicha i skupienie na nim uwagi na drodze życia ascetycznego, przedstawionej i praktykowanej przez Szymona, nadaje zasadnicze znaczenie roli ojca duchowego w klasztorze. Sam Szymon, jak mówiliśmy, za młodu znalazł sobie ojca duchowego, który bardzo mu pomógł i którego on bardzo cenił, tak dalece, że po jego śmierci czcił go również publicznie. I powiedziałbym, że w dalszym ciągu do wszystkich — kapłanów, osób konsekrowanych i świeckich, a zwłaszcza do młodzieży — odnosi się zachęta, by korzystać z rad dobrego ojca duchowego, który potrafi towarzyszyć każdemu w głębokim poznawaniu samego siebie, prowadzić go do zjednoczenia z Panem, by jego życie było coraz bardziej zgodne z Ewangelią. Aby dojść do Pana, zawsze

Szymon Nowy Teolog i jego mistrz Szymon Pobożny

potrzebujemy przewodnika, dialogu. Nie możemy tego osiągnąć drogą samych refleksji. Taki jest też sens eklezyjalności naszej wiary — znalezienie owego przewodnika.

Na zakończenie możemy streścić naukę i mistyczne doświadczenie Szymona Nowego Teologa w następujący sposób: koniec końców pozwolił on, by w nieustannym poszukiwaniu Boga, pośród trudności, jakie napotkał, i krytyk, jakie zniósł, kierowała nim miłość. Potrafił swoim życiem i słowem uczyć mnichów, że dla każdego ucznia Chrystusa zasadniczą rzeczą jest wzrastanie w miłości, a tym samym wzrastanie w poznaniu samego Chrystusa, by móc powiedzieć za św. Pawłem: «Już nie ja żyję, lecz żyje we mnie Chrystus» (Ga 2, 20).

Do Polaków:

Drodzy pielgrzymi z Polski, serdecznie pozdrawiam was, wasze rodziny i waszych rodaków. Wczoraj obchodziliśmy wspomnienie Matki Bożej Bolesnej. Ona, stojąc u stóp krzyża, w sposób wyjątkowy uczestniczyła w dziele odkupienia. Niech Jej wstawiennictwo przynosi wszystkim, a szczególnie cierpiącym i doświadczanym, obfitość łask i umocnienie w wierze, nadziei i miłości. Niech Bóg wam błogosławi!

23 września

Św. Anzelm z Aosty

Drodzy bracia i siostry!

Na rzymskim wzgórzu Awentynie znajduje się benedyktyńskie opactwo św. Anzelmia. Jako siedziba wyższej uczelni i opata prymasa Konfederacji Zakonów Benedyktyńskich jest ono miejscem, gdzie łączą się z sobą modlitwa, studia i zarządzanie, czyli trzy dziedziny cechujące życie świętego, którego imieniem jest nazwane — Anzelmia z Aosty, którego 900. rocznica śmierci przypada w tym roku. Rozliczne inicjatywy, podjęte z tej doniosłej okazji zwłaszcza przez diecezję Aosta, uwydatniły zainteresowanie, jakie wciąż wzbudza ten średniowieczny myśliciel. Jest on znany również jako Anzelm z Bec i Anzelm z Canterbury, ze względu na swoje związki z tymi miastami. Kim jest ta postać, z którą wspomniane trzy miejscowości, odległe od siebie i położone w trzech różnych krajach: we Włoszech, we Francji, w Anglii, czują się szczególnie związane? Mnich o bogatym życiu duchowym, doskonały wychowawca młodzieży, teolog o niezwykłej zdolności do spekulacji filozoficznej, mądry zarządca i nieprzejednany obrońca *libertas Ecclesiae*, wolności Kościoła, Anzelm to jeden z najwybitniejszych umysłów Średniowiecza, który potrafił połączyć wszystkie te zalety dzięki głębokiemu doświadczeniu mistycznemu, zawsze kierującemu jego myślą i działaniem.

Św. Anzelm urodził się w 1033 r. (albo na początku 1034 r.) w Aości w rodzinie szlacheckiej jako pierwszy z synów. Ojciec był człowiekiem nieokrzesanym, gonił za życiowymi przyjemnościami i trwonił majątek; matka natomiast była kobietą o wytwornych manierach i głębokiej pobożności (por. Eadmero, *Vita s. Anselmi*, PL 159, col. 49). Na początku to ona zajęła się uczeniem i wychowaniem religijnym syna, którego oddała potem pod opiekę benedyktynów z przeoratu w Aości. Anzelmowi, który jako dziecko — jak opowiada jego biograf — wyobrażał sobie, że dobry Bóg mieszka wśród wysokich i pokrytych śniegiem szczytów Alp, przyśniło się pewnej nocy, że został zaproszony do tej wspaniałej królewskiej siedziby przez samego Boga, który długo i miło z nim rozmawiał, a na koniec poczęstował go «niezwykłej białości chlebem» (tamże, col. 51). Sen ten zrodził w nim przekonanie, że jest powołany do wypełnienia wzniosłej misji. W wieku 15 lat poprosił o przyjęcie do zakonu benedyktyńskiego, ale ojciec bezwzględnie się temu sprzeciwił i nie ustąpił nawet wtedy, gdy syn ciężko się rozchorował i sądząc, że zbliża się śmierć, błagał o habit zakonny na ostatnią pociechę. Po swoim wyzdrowieniu i po przedwczesnej śmierci matki Anzelm przeżył okres moralnego zamętu: zaniedbał naukę, a pod wpływem ziemskich namiętności ogłuchł na głos Boga. Opuścił dom rodzinny i zaczął wędrować po Francji w poszukiwaniu nowych przeżyć. Gdy po trzech latach dotarł do Normandii, udał się do benedyktyńskiego opactwa Bec, przyciągnięty sławą Lanfranka z Pawii, przeora

klasztoru. Spotkanie to było dla niego opatrnościowe i przesądziło o reszcie jego życia. Pod kierownictwem Lanfranka Anzelm z energią na nowo zabrał się za naukę i w krótkim czasie stał się nie tylko ulubionym uczniem, ale także powiernikiem nauczyciela. Na nowo rozbudziło się w nim mnisze powołanie, i w wieku 27 lat, po skrupulatnym namyśle wstąpił do zakonu i przyjął święcenia kapłańskie. Asceza i studium otworzyły przed nim nowe horyzonty, pozwalając mu odnaleźć — na dużo wyższym poziomie — zażyłość z Bogiem, w jakiej żył w dzieciństwie.

Kiedy w 1063 r. Lanfrank został opatem Caen, Anzelm po zaledwie trzech latach życia zakonnego został mianowany przeorem klasztoru w Bec i nauczycielem w klasztornej szkole, gdzie wykazał się wielkim talentem wychowawczym. Nie lubił bezwzględnych metod; porównywał młodych ludzi do roślinek, które lepiej się rozwijają, kiedy nie są zamknięte w szklarni, i zostawiał im «zdrowo pojętą» wolność. Był bardzo wymagający w stosunku do siebie i innych w przestrzeganiu reguły monastycznej, ale zamiast narzucać dyscyplinę, starał się do niej przekonywać. Po śmierci opata Erluina, założyciela opactwa w Bec, Anzelm został jednogłośnie wybrany na jego następcę: było to w lutym 1079 r. W tym czasie wezwano licznych mnichów do Canterbury, by zapoznawali braci po drugiej stronie kanału La Manche z odnową, która dokonywała się na kontynencie. Ich działalność spotkała się z dobrym przyjęciem, a Lanfrank z Pawii — opat w Caen — został nawet nowym arcybiskupem Canterbury i poprosił Anzelm, by spędził u niego trochę czasu, uczył mnichów i pomagał mu w trudnej sytuacji, w jakiej znalazła się jego wspólnota kościelna po najeździe Normanów. Pobyt Anzelmia okazał się bardzo owocny; zyskał sobie sympatię i poważanie, toteż po śmierci Lanfranka wybrano go na jego następcę na stolicy arcybiskupiej w Canterbury. Święcenia biskupie przyjął w sposób uroczysty w grudniu 1093 r.

Anzelm natychmiast zaczął zdecydowanie walczyć o wolność Kościoła, opowiadając się odważnie za niezależnością władzy duchowej od doczesnej. Bronił Kościoła przed bezprawną ingerencją władzy politycznej, zwłaszcza królów Wilhelma Rudego i Henryka I, w czym umacniał go i popierał papież, któremu Anzelm dawał zawsze dowody odważnego i serdecznego oddania. Za tę wolność zapłacił w 1103 r. m.in. gorczą wygnania z swojego Canterbury. Dopiero kiedy w 1106 r. król Henryk I zrezygnował z roszczeń do nadawania urzędów kościelnych, pobierania podatków i konfiskowania dóbr kościelnych, Anzelm mógł powrócić do Anglii, ku radości duchowieństwa i ludu. Tym samym zakończyła się szczęśliwie długa batalia, którą toczył uzbrojony w wytrwałość, poczucie godności i dobroć. Ten święty arcybiskup, który budził tak wielki podziw, gdziekolwiek przebywał, ostatnie lata swego

Rękopis «Vita Anselmi» Eadmera z XI w.

życia poświęcił moralnej formacji duchowieństwa i intelektualnemu zgłębianiu zagadnień teologicznych. Umarł 21 kwietnia 1109 r., gdy w Ewangelii czytanej tego dnia podczas Mszy św. rozbrzmiewały słowa: «Wyście wytrwali przy Mnie w moich przeciwnościach. Dlatego i Ja przekazuję wam królestwo, jak Mnie przekazał je mój Ojciec: abyście w królestwie moim jedli i pili przy moim stole» (Łk 22, 28-30). Tak też urzeczywistnił się sen o tajemniczej uczcie, który miał jako dziecko, na początku swojej drogi duchowej. Jezus, który go zaprosił do swojego stołu, przyjął św. Anzelma po śmierci do wiecznego królestwa Ojca.

«Proszę Cię, Boże, chcę Cię poznać, chcę Cię kochać i cieszyć się Tobą. Jeśli w tym życiu nie jestem do tego zdolny w całej mierze, obym mógł codziennie postępować przynajmniej krok naprzód, aż dojdę do pełni» (*Prologion*, rodz. 14). Modlitwa ta pozwala zrozumieć mistyczną duszę tego wielkiego świętego z epoki Średniowiecza, ojca teologii scholastycznej, któremu tradycja chrześcijańska nadała tytuł *Doctor Ma-*

gnificus, ponieważ żył głębokim pragnieniem zgłębiania Bożych tajemnic, ale był w pełni świadomy, że droga poszukiwania Boga nigdy się nie kończy, przynajmniej na tej ziemi. Jasność i logiczny rygor jego myśli zawsze miały na celu «wznoszenie się umysłem do kontemplacji Boga» (tamże, *Proemium*). Twierdzi on jasno, że kto chce uprawiać teologię, nie może liczyć tylko na swoją inteligencję, ale musi jednocześnie głęboko przeżywać wiarę. Działalność teologa, według św. Anzelma, dzieli się na trzy etapy: pierwszy to *wiara*, darmo otrzymany od Boga dar, który musi być przyjęty z pokorą; potem *doświadczenie*, polegające na wcielaniu Słowa Bożego we własne życie codzienne; a na koniec prawdziwe *poznanie*, które nie jest nigdy owocem aseptycznego rozumowania, ale intuicji zrodzonej z kontemplacji. W odniesieniu do tego są niezwykle użyteczne również dzisiaj, zarówno dla tych, którzy pragną prowadzić zdrowe badania teologiczne, jak i dla wszystkich, którzy chcą pogłębić prawdy wiary, jego słynne słowa: «Nie usiłuję, Panie, przeniknąć Twojej głębi, gdyż w żadnym razie nie przyrównuję do niej mego intelektu; pragnę jednak do pewnego stopnia zrozumieć Twoją prawdę, w którą wierzy i którą kocha moje serce. Nie staram się bowiem zrozumieć, abym uwierzył, ale wierzę, bym zrozumiał» (tamże, 1).

Drodzy bracia i siostry, niech miłość do prawdy i nieustanne pragnienie Boga, które znamionowały całe życie św. Anzelma, będą dla każdego chrześcijanina bodźcem do nieustrudzonego poszukiwania coraz ściślej zjednoczenia z Chrystusem, Drogą, Prawdą i Życiem. Natomiast zapał i odwaga, które wyróżniały jego działalność pasterską i niekiedy narażały go na niezrozumienie, gorycz, a nawet były przyczyną jego wygnania, niech będą dla pasterzy, dla osób konsekrowanych i dla wszystkich wiernych zachętą do tego, by miłowali Kościół Chrystusowy, modlili się, pracowali i cierpieli dla jego dobra, i by nigdy go nie porzucali ani nie zdradzali. Niech nam tę łaskę wyjedna Dziewica Matka Boga, którą św. Anzelm otaczał czułym i synowskim nabożeństwem. «Maryjo, moje serce Ciebie chce miłować — pisze św. Anzelm — Ciebie chwalić gorąco pragnie mój język».

Do Polaków:

Pozdrawiam obecnych tu pielgrzymów polskich, a szczególnie stypendystów Watykańskiej Fundacji Jana Pawła II. Łączę się duchowo z rodzinami ofiar i poszkodowanymi w katastrofie górniczej w kopalni Wujek-Śląsk. W modlitwie polecam ich Bożemu Miłosierdziu. Zmarłym upraszam łaskę życia wiecznego, ranym powrót do zdrowia, a ich bliskim dar męstwa, płynący z wiary. Niech Bóg zachowa ludzi pracy od podobnych tragicznych wypadków. Wam wszystkim życzę mocy ducha. Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus.

MODLITWA MARYJNA Z PAPIEŻEM

13 września – Castel Gandolfo

Ten, kto zna Boga, miłuje bliźniego

Drodzy bracia i siostry!

W tę niedzielę — XXIV zwykłą — Słowo Boże kieruje do nas dwa kluczowe pytania, które sformułowałbym w następujący sposób: «Kim jest dla ciebie Jezus z Nazaretu?» A następnie: «Twoja wiara wyraża się w działaniu czy nie?» Pierwsze pytanie znajdujemy w dzisiejszej Ewangelii, gdy Jezus pyta swoich uczniów: «A wy za kogo Mnie uważacie?» (Mk 8, 29). Odpowiedź Piotra jest wyraźna i natychmiastowa: «Ty jesteś Chrystus», czyli Mesjasz, namaszczony przez Boga i posłany, by zbawić Jego lud. Piotr i inni apostołowie, w odróżnieniu od większości ludzi, wierzą zatem, że Jezus jest nie

tylko wielkim nauczycielem czy prorokiem, ale kimś więcej. Mają wiarę: wierzą, że w Nim jest obecny i działa Bóg. Zaraz jednak po tym wyznaniu wiary, kiedy Jezus po raz pierwszy zapowiada otwarcie, że będzie musiał cierpieć i zostać zabity, Piotr sam wyraża sprzeciw wobec tego cierpienia i śmierci. Jezus musi wówczas stanowczo go skarcić, by zrozumiał, że nie wystarczy wierzyć, że jest Bogiem, ale trzeba z miłości iść za Nim Jego drogą, drogą krzyża (por. Mk 8, 31-33). Jezus nie przyszedł, by nas nauczyć filozofii, ale wskazać nam drogę, jedyną wręcz drogę, która wiedzie do życia.

Tą drogą jest miłość, która jest wyrazem prawdziwej wiary. Jeśli ktoś miłuje bliźniego czystym i wielkodusznym sercem, znaczy, że naprawdę zna Boga. Jeśli jednak ktoś mówi, że ma wiarę, ale nie miłuje braci, nie jest prawdziwym wierzącym. Bóg nie mieszka w nim. Stwierdza to jasno św. Jakub w drugim czytaniu z dzi-

siejszej niedzielnej Mszy św.: «Wiara, jeśli nie byłaby połączona z uczynkami, martwa jest sama w sobie» (Jk 2, 17). W związku z tym pragnę przytoczyć fragment dzieła św. Jana Chryzostoma, jednego z wielkich Ojców Kościoła, którego dziś nam przypomina kalendarz liturgiczny. Komentując ten właśnie cytowany ustęp Listu św. Jakuba, pisze: «Nawet jeśli wiara człowieka w Ojca i Syna, i w Ducha Świętego jest prawa, ale jego życie nie jest prawe, wiara nie posłuży mu do zbawienia. Kiedy zatem czytasz w Ewangelii: 'A to jest życie wieczne: aby znali Ciebie, jedynego prawdziwego Boga' (J 17, 3), nie myśl, że te słowa nam wystarczą, byśmy dostąpili zbawienia; niezbędne jest najczystsze życie i postępowanie» (za: J. A. Cramer, *Catena graecorum Patrum in N.T.*, vol. VIII: *In Epist. Cath. et Apoc.*, Oxford 1844).

Drodzy przyjaciele, jutro będziemy obchodzili święto Podwyższenia Krzyża świętego, a pojutrze Najświętszej Maryi Panny Bolesnej. Dziewica Maryja, która uwierzyła Słowu Pana, nie straciła wiary, kiedy na Jej oczach Syn został odrzucony, znieważony i ukrzyżowany. Została przy Jezusie, cierpiąc i modląc się, do samego końca. Ujrzała też jasny świt Jego zmartwychwstania. Uczmy się od Niej dawania świadectwa naszej wierze pokornym życiem posługi i bądźmy gotowi sami zapłacić za wierność Ewangelii miłości i prawdy, pewni, że nic z tego, co robimy, nie przepadnie.

po polsku:

Serdecznie pozdrawiam Polaków. Jutro będziemy przeżywać święto Podwyższenia Krzyża Świętego. W sposób szczególny będziemy czcić ten znak nieskończonej miłości Boga, w którym dokonał się nasze zbawienie. Niech Maryja wyprasza nam dar męstwa, abyśmy w każdej sytuacji świadczili, że krzyż Chrystusa nie jest dla nas zgorszeniem, ale powodem do chluby (por. Ga 6, 14). Niech Bóg wam błogosławi.

20 września – Castel Gandolfo

Mądrość ziemską i mądrość zstępująca z góry

Drodzy bracia i siostry!

Dziś punktem wyjścia naszej cotygodniowej refleksji niedzielnej będzie fragment Listu św. Jakuba, który czytamy w liturgii (3, 16-4, 3), a w szczególności niezwykle piękne i aktualne wyrażenie, za pomocą którego apostoł opisuje prawdziwą mądrość, przeciwstawiając ją fałszywej. Ta ostatnia jest «ziemska, zmysłowa i szatańska», a rozpoznajemy ją po tym, że jest przychylną zazdrości, sporów, bezładu i wszelkiego występku (por. 3, 16), «mądrość zaś [zstępująca] z góry jest przede wszystkim czysta, dalek — skłonna do zgody, ustępliwa, posłuszna, pełna miłosierdzia i dobrych

owoców, wolna od względów ludzkich i obłudy» (3, 17). Jest to zestawienie siedmiu zalet, zgodnie ze zwyczajem biblijnym, które uwidacznia doskonałość autentycznej mądrości i jej pozytywne skutki. Jako pierwszą i podstawową zaletę, niejako wprowadzającą pozostałe, św. Jakub wymienia «czystość», czyli świętość, przejrzyste odbicie — jeśli można tak powiedzieć — Boga w ludzkiej duszy. I tak jak Bóg, od którego pochodzi, mądrość nie potrzebuje narzucać się siłą, ponieważ jest w niej niezwykła moc prawdy i miłości, która sama trafia do przekonania. Jest w niej zatem pokój, łagodność i ustępliwość; nie jest stronnicza, a tym mniej kłamliwa; jest pobłażliwa i wielkoduszna, rozpoznaje się ją po owocach dobra, jakie rodzi w obfitości.

Czemu zatem nie pokontemplować od czasu do czasu piękna tej mądrości? Czemu nie zaczerpnąć z nieskażonego źródła Bożej miłości owej mądrości serca, która nas oczyszcza z naleciałości kłamstwa i egoizmu? Odnosi się to do wszystkich, a w szczególności do tych, którzy mają krzewić i budować pokój we wspólnotach religijnych i świeckich, w stosunkach społecznych i politycznych oraz w relacjach międzynarodowych. W naszych czasach, być może również ze względu na pewne mechanizmy typowe dla społeczeństwa masowego, nierzadko zauważa się brak szacunku dla prawdy i danego słowa, a także rozpowszechnioną tendencję do agresji, nienawiści i zemsty. «Owoc zaś sprawiedliwości — pisze św. Jakub — sieją w pokoju ci, którzy zaprowadzają pokój» (Jk 3, 18). Jednak żeby «zaprowadzać» pokój, trzeba «być» człowiekiem pokoju, ucząc się «mądrości zstępującej z góry», by przyswoić sobie jej zalety i wywoływać takie jak ona efekty. Gdyby każdy w swoim środowisku zdołał odrzucić kłamstwo i przemoc w intencjach, słowach i czynach, usilnie się starając podchodzić do innych z szacunkiem, zrozumieniem i poważaniem, być może nie rozwiązałby wszystkich problemów życia codziennego, ale mógłby stawiać im czoło z większą pogodą i skutecznością.

Drodzy przyjaciele, raz jeszcze Pismo Święte natchnęło nas do refleksji nad moralnymi aspektami ludzkiej egzystencji, przy czym punktem wyjścia była rzeczywistość uprzednia w stosunku do moralności, czyli prawdziwa mądrość. Prośmy Boga z ufnością o mądrość serca, za wstawiennictwem Tej, która przyjęła w swoim łonie i zrodziła Wcieloną Mądrość, Jezusa Chrystusa naszego Pana. Maryjo, Stolico Mądrości, módl się za nami!

Zamach w Afganistanie

Ze względu na liczne konflikty panujące na świecie prawie codziennie docierają do nas tragiczne wiadomości o ofiarach zarówno wśród żołnierzy, jak i ludności cywilnej. Do tych wydarzeń nigdy nie wolno nam się przyzwyczaić, budzą one głęboką dezaprobatę i niepokój w społeczeństwach, którym leży na sercu dobro pokoju i obywatelskiego współżycia. W tych dniach wielkim bólem napełniła mnie wiadomość o bardzo groźnym zamachu na włoskich żołnierzy w Af-

ganistanie. Łączę się w modlitwie z cierpiącymi rodzinami oraz wspólnotami społecznymi i wojskowymi, jednocześnie obejmując współczującą myślą inne kontyngenty międzynarodowe, które w ostatnim okresie również poniosły straty w ludziach, a których działalność ma na celu szerzenie pokoju i wspieranie rozwoju instytucji, tak bardzo potrzebnych we współżyciu międzyludzkim; wszystkich zapewniam o pamięci przed Panem, ze szczególnym uwzględnieniem drogiej ludności cywilnej, i zachęcam do modlitwy za wszystkich do Boga. Pragnę również ponowić wezwanie do umacniania międzynarodowej solidarności, by przeciwstawić się logice przemocy i śmierci, sprzyjając sprawiedliwości, pojednaniu, pokojowi oraz wspierać rozwój narodów na gruncie miłości i wzajemnego zrozumienia, jak napisałem ostatnio w Encyklice *Caritas in veritate* (n. 72).

Podróż do Czech

Od najbliższej soboty 26 września do poniedziałku 28, jeśli Bóg pozwoli, będę przebywał z wizytą apostołską w Republice Czeskiej. Zatrzymam się w stolicy kraju Pradze, ale odwiedzę także Brno na Morawach i Stary Bolesławiec, miejsce męczeństwa św. Wacława,

głównego patrona kraju. Historycznie i geograficznie Republika Czeska znajduje się w sercu Europy i po dramatach ubiegłego wieku potrzebuje — tak jak cały kontynent — odnaleźć powody do wiary i nadziei. Podążając śladami mojego umiłowanego poprzednika Jana Pawła II, który odwiedził ten kraj trzy razy, ja również złożę hołd heroicznym świadkom Ewangelii, z czasów dawnych i niedawnych, i będę wzywał wszystkich, by szli naprzód w miłości i prawdzie. Już teraz dziękuję wszystkim, którzy podczas podróży będą mi towarzyszyli modlitwą o to, by Pan jej pobłogosławił i uczynił ją skuteczną.

po polsku:

Bracia i siostry, drodzy Polacy, serdecznie was pozdrawiam. Dzisiaj w Polsce jest obchodzony Dzień Środków Społecznego Przekazu. Z tej okazji szczególne słowa uznania i wdzięczności kieruję do redakcji katolickich w polskich mediach publicznych, które świętują dwudziestolecie istnienia. Życzę wszystkim pracownikom mediów, by krzewili kulturę poszanowania, dialogu i przyjaźni. Niech jej fundamentem będzie Chrystus i Jego Ewangelia. Życzę wam dobrej niedzieli i z serca błogosławię.

Wywiad z Tonym Blairem, byłym premierem Wielkiej Brytanii

Giulia Galeotti

«Rób, co chcesz — mówiła moja prababcia — tylko nie żeń się z katoliczką. A ja to właśnie zrobiłem».

Tony Blair, czołowa postać na arenie międzynarodowej w ostatnich latach, a prawdopodobnie również w najbliższej przyszłości, jest gentlemem. Dobrze wychowany, uśmiechnięty, uprzejmy, jak już dziś mało kto potrafi, trzykrotnie wybrany na premiera Anglii, jest politykiem, którego w ostatnim dniu urzędowania Parlament kraju znanego z chłodnej rezerwy pożegnał *standing ovation*.

Zacznijmy od tego, że od niedawna należy Pan do Kościoła katolickiego. Dwa lata temu, po czerwcowej wizycie u Papieża, świat zaczął otwarcie mówić o Pańskim nawróceniu na katolicyzm. Czy może nam Pan opowiedzieć, jak dojrzała ta decyzja?

Moja duchowa podróż zaczęła się wtedy, gdy zacząłem chodzić na Mszę św. z moją żoną. Potem, gdy przyszły na świat dzieci, zostały ochrzczone w wierze katolickiej. Tak więc przez 25 lat albo i dłużej chodziłem na Mszę św. W miarę upływu czasu przekonałem się, że z emocjonalnego, intelektualnego i racjonalnego punktu widzenia jest to duchowy dom najbardziej mi odpowiadający. Trwało to jednak bardzo długo. Kiedy przestałem być premierem i uwolniłem się od związa-

nych z tym obowiązków, podjąłem decyzję.

Czy Pana rodzina była religijna?

W rzeczywistości nie bardzo. Moja matka, irlandzka protestantka, chodziła do kościoła od przypadku do przypadku. Mój ojciec natomiast był wojującym ateistą. W Durham jednak posłali mnie do Chorister School, tuż obok katedry, i religia stała się integralną częścią mojej szkolnej edukacji. Prawdziwy przełom przeżyłem jednak na uniwersytecie, kiedy zacząłem poważnie i dużo głębiej myśleć o mojej wierze chrześcijańskiej. Wtedy zrozumiałem, że jest ona nie tylko ważnym, ale wręcz najistotniejszym aspektem mojego życia.

Jak wiadomo, Cherie Booth jest od zawsze praktykującą katoliczką. Jakie znaczenie miała religia w waszym małżeństwie?

Religia była czymś, co nas zbliżyło. Poznaliśmy się niezależnie od religii, ale z wielkim zainteresowaniem odkryłem, że moja żona bardzo aktywnie działała w katolickiej organizacji studenckiej i innych stowarzyszeniach młodzieży. Dla młodych ludzi w naszym wieku, 23- czy 24-letnich, było rzeczą dość niezwykłą odkrycie, że łączy nas zainteresowanie religią.

Podczas ostatniej wizyty, jaką złożył Pan jako premier, podarował Pan Be-

nedyktowi XVI trzy fotografie Johna Henry'ego Newmana. Czy wybór tego prezentu był podyktowany przez fakt, że postać kard. Newmana odegrała znaczącą rolę w Pana nawróceniu? Czy inne postaci też miały w tym swój udział?

Nie, to nie z tego powodu, choć oczywiście znałem historię kard. Newmana i czytałem jego pisma. Fotografie były po prostu stosownym prezentem. Jeśli chodzi o inne postaci, to w 2003 r. miałem szczęście uczestniczyć wraz z rodziną w Mszy św. odprawianej przez Jana Pawła II w jego prywatnej kaplicy; jest to wspomnienie jeszcze bardzo żywe, to wydarzenie wywarło na mnie ogromne wrażenie. Oczywiście najprawdopodobniej podjąłbym decyzję o nawróceniu niezależnie od tego, ale ten epizod niewątpliwie umocnił mnie w tym postanowieniu. Jednym z aspektów, który najbardziej mnie pociągnął w Kościele katolickim, jest jego charakter powszechny. Jeśli jesteś katolikiem, możesz pojechać do jakiegokolwiek części świata i w każdym kraju uczestniczyć w Mszy św. Byłem na Mszy św. w Kigali, w Pekinie, w Singapurze. Pamiętam, jak kiedyś uczestniczyłem w liturgii w Tokio: wszedłem *incognito*, nie zwracając na siebie uwagi, ale na końcu jedna pani poprosiła licznych gości, żeby wstali i się przedstawili. Wstałem więc i powiedziałem: jestem Tony z

Londynu. Była to spora niespodzianka! Właśnie to jest wspaniałe, że gdziekolwiek znajdziesz się na świecie, jesteś w komunii z innymi. Bardzo mnie to fascynuje. Kościół powszechny jest ważnym modelem instytucji globalnej.

Spółeczeństwo angielskie i jego polityka bardzo różnią się od społeczeństwa i polityki Stanów Zjednoczonych: w Wielkiej Brytanii rzadko mówi się głośno o wyznawanej wierze, i Anglicy się dziwią, kiedy ktoś otwarcie o tym opowiada. Czy sądzi Pan, że decydują o tym motywy kulturowe?

Myślę, że jest to bardziej problem mediów niż zwykłych ludzi. Nigdy nie robiłem szumu wokół mojej wiary, choć było absolutnie oczywiste, że jestem wierzący: przez całe lata co tydzień chodziłem na Mszę św., niczego zatem nie ukrywałem. I muszę powiedzieć, że nigdy nie miałem kłopotów z ludźmi z tego powodu, a wręcz przeciwnie. Sądzę jednak, że w naszej kulturze medialnej kiedy człowiek zaczyna publicznie mówić o wierze jako przywódca polityczny, natychmiast budzi w ludziach podejrzliwość, a nie zainteresowanie. Natomiast w Stanach Zjednoczonych mówienie o wierze jest uważane po prostu za rzecz oczywistą. Niestety taka jest rzeczywistość. Mogę jednak powiedzieć, że dla zwykłych ludzi, w odróżnieniu od tych, którzy występują w telewizji albo piszą w gazetach, to nie jest żaden problem. Zawsze byłem świadomy, że gdybym zaczął za dużo mówić o wierze, domagano by się ode mnie wielu wyjaśnień. Z pewnością byłoby inaczej w Stanach Zjednoczonych. Nie umiem powiedzieć, czy za tą odmiennością w podejściu stoją różnice kulturowe. Być może w Ameryce chodzenie do kościoła należy do życia codziennego w znacznie większej mierze niż dzisiaj w Europie. Z Wielką Brytanią włącznie. Pozostaje jednak faktem, że z tego co pamiętam, rozmawiałem o kwestiach politycznych ze wspólnotami religijnymi prawdopodobnie o wiele więcej niż jakikolwiek inny polityk.

Europejczyka uderza, jak wiele w polityce amerykańskiej mówi się o Bogu, jak często się na Niego powołuje.

To prawda. Muszę jednak powiedzieć uczciwie, że tym, co niepokoi Anglików, jest fakt, że polityk może wykorzystać Boga w kampanii wyborczej. W odróżnieniu od nich Amerykanie tak nie myślą, uważają to za naturalne. Myślę, że ważne jest, żeby otwierać się na wiarę i żeby ludzie czuli, że swobodnie mogą to robić.

Nie możemy zapominać, że w krajach anglosaskich — i nie tylko! — istnieją znaczne uprzedzenia do katolików, którzy uprawiają politykę. Myśli się, że katolicki polityk nie jest wolny i że decyzje, które podejmuje, zapadają w Watykanie.

To wielka prawda. Do momentu nawrócenia nie byłem w pełni świadomy, że istnieje to uprzedzenie, i muszę powiedzieć, że kiedy zdałem sobie z tego sprawę, byłem bardzo zaskoczony. Jedną z kolacji, w których uczestniczyłem zaraz po złożeniu urzędu premiera, była Alfred E. Smith Memorial Foundation Dinner w Nowym Jorku, organizowana dorocznie przez wspólnotę katolicką (a dokładnie przez wspomnianą fundację i archidiecezję nowojorską). Al Smith, który czterokrotnie był wybrany na gubernatora Nowego Jorku, i walczył o sprawiedliwość społeczną — zwalczał ubóstwo i wspierał działania na rzecz postępu — był katolikiem. Był

pierwszym katolikiem, który kandydował w wyborach do Białego Domu w 1928 r. Gdy pisałem swoje przemówienie, zebrałem materiały o tej postaci i ze zdumieniem odkryłem, że prawdziwym tematem kampanii wyborczej był właśnie jego katolicyzm. W relacjach prasowych wyczuwało się obawę, że jeśli Smith wygra wybory, to papież z Watykanu przeniesie się do Białego Domu! Lękiem napawała perspektywa, że krajem będzie rządził Kościół katolicki.

Tłumaczy to słynną doktrynę Kennedy'ego, zgodnie z którą wyznanie prezydenta nie powinno mieć żadnego wpływu na decyzje wyborców.

Owszem, Kennedy ostatecznie obalił ten mit. Ja oczywiście o uprzedzeniach wiedziałem, również dlatego, że rodzina mojej matki była protestancka i silnie antykatolicka. Ale choć o tym wiedziałem, nie do końca rozumiałem, jak wielki jest ich rzeczywisty zasięg, dopóki sam się o tym nie przekonałem.

Bede Griffiths, który nawrócił się w 1931 r., był świadomy, że jego decyzja o przystąpieniu do Kościoła katolickiego sprawi przykrość jego bliskim, zwłaszcza matce. Jego otoczenie martwiło się, że na skutek tej decyzji straci swoje korzenie.

Moja chora prababcia, kobieta niezwykle pod wieloma względami, w jednym z rzadkich momentów, kiedy odzyskiwała przytomność, powiedziała mi: rób, co chcesz, tylko nie żeń się z katoliczką. A ja właśnie to zrobiłem!

Mówiąc ogólniej, czy sądzi Pan, że w nowoczesnych demokracjach polityk ma prawo wypowiadać się w imię swojej wiary — na przykład wyrażając sprzeciw wobec aborcji, bo jest ona łamaniem piątego przykazania — czy też powinien milczeć o tym, w co wierzy?

Zawsze uważałem, że ludzie mają prawo mówić. Kładłem na to wielki nacisk w Wielkiej Brytanii. Także dlatego, że są to sprawy dla ludzi bardzo ważne, głęboko odczuwane. Ludzie mają różne poglądy na te sprawy, i jeśli człowiek myśli coś, co ma dla niego absolutnie zasadnicze znaczenie, ma prawo o tym mówić.

Wracając do Pana, czy po nawróceniu coś się zmieniło w Pana życiu osobistym (na przykład jako ojca), w Pańskiej działalności politycznej w Wielkiej Brytanii i w końcu w Pana nowej roli na arenie międzynarodowej?

W sposobie bycia ojcem jest po prostu ciągłość. Troje moich starszych dzieci, które są już dorosłe, jest praktykującymi katolikami (i dalej chodzą na Mszę św., na szczęście!). Ochrzciliśmy je, chodzili do szkół katolickich — również Leo uczy się dzisiaj w szkole katolickiej — i dalej są katolikami. Wiara zawsze odgrywała ważną rolę w naszym życiu rodzinnym. W tym zatem sensie moje nawrócenie nic nie zmieniło. Jeśli chodzi o angielską politykę, to od czasu, gdy opuściłem Downing Street, staram się w niej nie uczestniczyć. Natomiast w działalności międzynarodowej oczywiście dzięki wierze jestem szczególnie uważany i zwracam większą uwagę na pewne specyficzne tematy. Popatrzmy na Bliski Wschód. Przebywanie tam jest dla wierzącego bardzo emocjonujące i inspirujące. Wspaniale jest odwiedzać miejsca święte, takie jak Jerycho, brzeg Jordanu, gdzie odbył się chrzest Jezusa, no i oczywiście Jerozolima, gdzie mieści się moje biuro. Fakt, że jestem wierzący, nadaje mojej pracy specjalne znaczenie. W Afryce aktywnie działa moja fundacja ds. dialogu między religiami: mamy na przykład program, w którym różne religie wspólnie walczą z malarią, zabijającą co roku na tym kontynencie milion osób, głównie dzieci. Zajmujemy się także zmianami klimatycznymi: jestem przekonany, że jako chrześcijanie jesteśmy odpowiedzialni za poszanowanie środowiska dla dobra przyszłych pokoleń. Jednym słowem, we wszystkich tych kwestiach moja wiara ma decydujące znaczenie. Tony Blair Faith Foundation pragnie szerzyć poszanowanie i znajomość największych religii — chrześcijaństwa, islamu, hinduizmu, buddyzmu, religii sikhów i żydowskiej — pokazując, że wiara jest we współczesnym świecie wielką siłą popychającą ku dobru. Pamiętam, że przedstawiłem program fundacji w katedrze westminsterskiej audytorium katolickiemu.

Czy fakt, że jest Pan katolikiem, jest w Pana mniemaniu pomocą czy utrudnieniem w działalności na Bliskim Wschodzie?

Muszę powiedzieć, że nigdy nie stanowiło to dla mnie problemu. Nigdy. Przeciwnie, często myślę, że w dzisiejszym świecie wiara potęguje zdolność osoby do nawiązywania relacji z ludźmi innych wyznań. Oczywiście czasami jest również na odwrót i dochodzi do ostrego przeciwstawienia. Jednak ze względu na to, że wiara jest dziś wystawiona na silne i agresywne ataki sekularyzacji, ludzie wyznający różne religie niekiedy zacieśniają sojusze.

W «Caritas in veritate» Papież napisał, że «religia chrześcijańska oraz inne religie mogą wnieść swój wkład w rozwój tylko wtedy, gdy Bóg znajduje miejsce również w sferze publicznej, z konkretnym odniesieniem do wymiaru kulturalnego, społecznego, ekonomicznego, a zwłaszcza politycznego» (n. 56). Czy sądzi Pan, że dzisiejszy świat chce słuchać religii, czy też woli ją lekceważyć?

Myślę, że istnieje tu pewien konflikt. Osobiście w pełni podzielam to, co Papież pisze w encyklice, błyskotliwym tekście, który powinno się czytać wielokrotnie. Uważam, że religia odgrywa w społeczeństwie i w jego rozwoju rolę zasadniczą i niepowtarzalną, jak choćby na przykład w kwestii stosowania nowych technologii. Prawdą jest jednak również, że istnieje tu pewien konflikt, bo wiele osób chce, by religia pozostawała poza sferą publiczną. Ten, kto tak jak ja twierdzi, że religia odgrywa ważną rolę, nie myśli, że skończą się dysputy i spory. Przeciwnie, będą one trwały nadal w wielu kwestiach, w których Kościół będzie po jednej stronie, a politycy po drugiej. Nie sądzę jednak, żeby to było istotne — istotne jest to, że wiara ma pełne prawo być w tej sferze obecna i zabierać głos. Nie powinna milczeć. Zatem ważne jest nie tylko znalezienie słusznych rozwiązań, ale również żeby nie zabrakło głosu wiary w debacie publicznej (pomyślmy o takich kwestiach, jak sprawiedliwość i solidarność narodów i państw). Dopiero co wróciłem z Chin, gdzie spędzam teraz dużo czasu, i z zafascynowaniem

patrzę, jak ten kraj usiłuje znaleźć swoją drogę ku przyszłości. Nie są to tylko wysiłki mające na celu postęp gospodarczy i społeczny, ale również odkrywanie na nowo tradycji religijnych i filozoficznych. Wysłuchałem w Chinach wielu głosów: bardzo wiele mówi się o konfucjanizmie, taoizmie i buddyzmie. Nawet wspólnota chrześcijańska dziś otwiera się w Chinach coraz bardziej. Pod wieloma względami Chiny są na innym poziomie rozwoju niż nasze społeczeństwa, można by więc sądzić, że dominuje w tym kraju tendencja do mówienia: jeśli naprawdę zależy nam na postępie, nowoczesności i rozwoju, musimy odsunąć religię na bok. Tymczasem interesującą rzeczą jest odkrycie, że choć wiele osób chce właśnie tego, słychać też głosy mówiące coś zupełnie innego. Głosy przypominające, że Chiny są starożytną cywilizacją o silnych tradycjach religijnych i filozoficznych, które dotyczą nie tylko państwa i jednostki, ale również sfery religijnej. Wierzę, że jest to dla nas naprawdę ważna lekcja.

Moim zdaniem okoliczności, w jakich pojawił się w ostatnich latach na arenie międzynarodowej islam, zdecydowanie zmieniły rolę i miejsce, jakie przyznaje się dziś religii w polityce, sposób, w jaki myślimy o ich wzajemnym oddziaływaniu.

W pełni się z tym zgadzam. W pewnym sensie jest to punkt widzenia mojej fundacji. Nawet jeśli człowiek nie wierzy, może zawsze zrozumieć znaczenie wiary, może zrozumieć, że wiara jest ważna. Widzieliśmy, co wydarzyło się w świecie muzułmańskim: są osoby, które twierdzą, że nie ma to żadnego związku z religią. To kompletny absurd. Oczywiście, że ma to związek z religią.

We wspomnianej encyklice Benedykt XVI pisze, że «pragnienie dobra wspólnego i działanie na jego rzecz stanowi wymóg sprawiedliwości i miłości» (n. 7). Co Pan o tym sądzi jako katolik, jako były premier angielski, jako polityk liczący się dzisiaj na arenie międzynarodowej i jako prawdopodobny przyszły prezydent Europy?

Zgadzam się z tym. Uważam, że przywódca polityczny jest uwarun-

gowany przez pewne zobowiązania i musi zabiegać o głosy wyborców. Na tym polega demokracja. I tu właśnie, moim zdaniem, wiara odgrywa wyjątkową rolę. Kościół katolicki postępuje zgodnie z prawdą Bożą, i myślę, że Papieżowi bardzo zależy na tym, żeby wszyscy zrozumieli, że jest to chrześcijański obowiązek. Oczywiście może to czasem prowadzić do konfliktu ze światem polityki, sam tego doświadczyłem jako przywódca polityczny. Jednakże jest bardzo ważne, żeby istniał aspekt religijny: nieprzypadkowo Papież pisze, że humanizm bez Boga jest nieludzki. Sądzę, że chce przez to powiedzieć, że ludzkie czyny i ludzki umysł są zawsze ograniczone, jeśli nie kieruje nimi wiara. Niekiedy mogą być wręcz niebezpieczne.

Niewątpliwie trudno będzie urzeczywistnić politykę zarysowaną przez Papieża w encyklice.

Ludzie często błędnie pojmują politykę. Polityka to wzajemne oddziaływanie idealizmu i realizmu: zazwyczaj nie jest to zwycięstwo jednego nad drugim. Kiedy w

2005 r. postanowiliśmy, że główną kwestią omawianą podczas szczytu G 8 w Gleneagles będzie ubóstwo w Afryce, wybór ten miał mocne poparcie Kościoła katolickiego i Jana Pawła II. I miało to kluczowe znaczenie. Kiedy trzeba zdecydować, ile pieniędzy przeznaczyć na pewien cel, czy powinno się przeznaczyć ich więcej i czy można zrobić więcej, rodzą się bardzo zawikłane kwestie polityczne. Kwestie, które mogą doprowadzić również do ostrych sporów. Jednak fakt, że się o tym mówi i że to stanowisko cieszy się poparciem Kościoła katolickiego, może faktycznie pomóc politykowi w dokonaniu właściwego wyboru. Problemy oczywiście nie znikają, ale jest to pomoc. Kiedy powiedziałem Anglikom, że musimy zdecydowanie zwiększyć naszą pomoc dla Afryki, Kościół katolicki, który mówił powszechnie, że jest to słuszny wybór i rzecz dobra z moralnego punktu widzenia, był dla mnie wielkim wsparciem. Oczywiście nie zmienia to faktu, że krytykowano wydawanie naszych pieniędzy na innych zamiast na nas samych.

W Wielkiej Brytanii rzeczywiście wy-

stępują poważne problemy społeczne; musiało to być nietatwe.

To prawda, mamy problemy, ale mają je wszyscy.

Tak, ale łatwiej dostrzec problemy innych niż własne!

Właśnie!

Jako ojciec czworga dzieci co sądzi Pan o roli ojca? Jak Pan widzi przyszłość ojcostwa w naszym świecie?

Po pierwsze, uważam, że ojcostwo jest rolą, do której należy podchodzić w sposób odpowiedzialny i bez nadmiernej pewności siebie. Niezależnie od tego, jak wysoko cenim swoje umiejętności i inteligencję, zawsze uważałem, że być ojcem jest rzeczą niezwykle trudną. I dalej tak myślę. Po drugie, sądzę oczywiście, że również ojciec odgrywa w rodzinie rolę kluczową, on także jest bardzo ważny z punktu widzenia rozwoju i wychowania dziecka. Po trzecie, uważam, że w pewnym sensie odradza się idea rodziny. Myślę, że także w tej dziedzinie wspólnoty religijne i Kościół mają do odegrania swoją rolę. Rodziny mają oczywiście swoje problemy, rozpadają się

i, jak się obawiam, będzie tak dalej. Zawsze jednak myślałem, że wskazania Kościoła w odniesieniu do rodziny są pożyteczne. Jasne, że nie ma dobrego małżeństwa bez wysiłku. Wymaga tego również ojcostwo. Myślę jednak, że w obliczu wielkich zmian, jakie zachodzą także w życiu społecznym, naprawdę konieczne jest odkrycie na nowo, że ojcostwo jest odpowiedzialnym zadaniem i że jest potrzebne.

Jakie wrażenie robi na Panu myśl, że Pana prawnuki będą się uczyły o Panu z podręczników szkolnych?

Ktoś mi już na to zwrócił uwagę parę dni temu i wtedy po raz pierwszy o tym pomyślałem. Wiem, że to brzmi dziwnie, ale tak jest naprawdę! Nigdy o sobie nie myślę w taki sposób. A poza tym dużo zależy od tego, co tam wyczytają!

Pan zrobił sporo rzeczy...

Tak, ale ja z natury zawsze wolę skupiać się na przyszłości. Nie zna czy to, że nie myślę nigdy o przeszłości, bo oczywiście zastanawiam się nad wieloma sprawami i do nich wracam, ale czuję, że mogę jeszcze coś z siebie dać. Czuję, że mam jeszcze życie przed sobą, a nie tylko za sobą. Kto wie, jak historia oceni różne przedsięwzięcia, w których miałem swój udział, w szczególności liczne konflikty zbrojne, jak na przykład w Iraku, Afganistanie, Kosowie, Sarajewie. Nie mając pojęcia, jaka będzie ta ocena, myślę po prostu, że absolutnie nie ma sensu się tym nadmiernie przejmować.

To uderzające, że Pan przywiązuje taką wagę do przyszłości. Pewnie, że

skoro został Pan premierem w wieku 44 lat, to dziś jest Pan jeszcze młody — zakończył Pan sprawowanie tego urzędu, mając przed sobą jeszcze wiele czasu. Włochy na przykład mają tradycyjnie klasę polityczną w starszym wieku: dlatego trudno spotkać polityka, który po 10 latach sprawowania rządów byłby tak skoncentrowany na swojej politycznej przyszłości.

Owszem, ale uważam, że w rzeczywistości jest to rzecz pozytywna. Muszę powiedzieć, że nauczyłem się w tych latach bardzo wielu rzeczy, tak mi się wydaje. Politycy, którzy kończą sprawowanie urzędu, będąc jeszcze młodzi, mogą się okazać bardzo przydatni. Myślę o takich politykach jak Bill Clinton czy Aznar: mają oni do spożytkowania naprawdę bardzo wielkie doświadczenie.

Czy Pana żona nie zamierza rozpocząć działalności politycznej? Były przecież takie przypadki w innych krajach...

Nie, nie sądzę, żeby ją to interesowało!

A przecież kobiety w polityce są nam naprawdę potrzebne.

To prawda, kobiety w polityce są rzeczywiście potrzebne. Trzeba to powtarzać.

Pana kraj był zresztą przez dłuższy czas rządzony przez kobietę, która skądinąd była interesującym przykładem kobiety w polityce.

Z pewnością tak. Sądzę jednak, że uprzedzenia w stosunku do kobiet są w rzeczywistości dużo mniej rozpowszechnione, niż się na ogół

myśli. Pamiętam, że mój ojciec zawsze mi powtarzał — a był człowiekiem starej daty — że Anglicy nigdy nie wybiorą na premiera kobiety. A przecież zrobili to aż trzy razy!

O czym marzył Tony Blair, kiedy był dzieckiem?

Jakie miałem ambicje? Obawiam się, że były one bardzo zwyczajne i banalne: chciałem zostać piłkarzem albo gwiazdą rocka!

Nigdy Panu nie przyszło do głowy, że chciałby Pan zostać premierem?

Nie, byłbym ciężko przerażony, gdyby ktoś mi powiedział, że zostanę politykiem. I to do 20 czy 21 roku życia. Moje pierwsze dwa lata na uniwersytecie wypełniło bardziej chodzenie na imprezy i słuchanie rock and rolla niż polityka.

Czy przypomina Pan sobie, jak po raz pierwszy poszedł Pan głosować? Ja pamiętam, że poczułam się wtedy ważna: czułam, że moja ojczyzna mnie potrzebuje.

Pewnie, że pamiętam! Były to wybory w 1974 r., a ja byłem na uniwersytecie. Powiedziałbym jednak, że głosowaniem, które miało przełomowe znaczenie w moim życiu, było referendum w sprawie Europy w 1975 r. Pamiętam doskonale, że głosowałem za, i była to bardzo świadoma decyzja. Byłem przekonany, że to bardzo ważny wybór z punktu widzenia przyszłości Wielkiej Brytanii. Bardzo dobrze pamiętam ten niezwykle interesujący moment.

Rozmawiała
GIULIA GALEOTTI

DZIAŁALNOŚĆ STOLICY APOSTOLSKIEJ

Kronika

2 IX — Audycja generalna (słowo do Polaków zamieszczamy na s. 39) * Ks. Jean-Pierre Kwambamba Masi, 49-letni duchowny, pochodzący z Demokratycznej Republiki Kongo dołączył do grona papieskich ceremoniarzy, wśród których jest także Polak, ks. Konrad Krajewski * Benedykt XVI obejrzał film o św. Augustynie, który powstał przy współpracy wytwórni filmowych z trzech krajów: Włoch, Niemiec i Polski (Grupa Filmowa Baltmedia). Po zakończeniu projekcji Papież powiedział, iż film jest swoistą podróżą po duchowym kontynencie, który jest nam daleki a zarazem bliski, bo dramat człowieka jest wciąż taki sam; sami nie możemy znaleźć Prawdy, lecz Prawda nas znajduje.

3 IX — Holenderskie dzienniki ujawniają działania kard. Johannes Willebrandsa, jednego z głównych «architektów» Soboru Watykańskiego II, który jeszcze przed rozpoczęciem *Vaticanum II* jeździł po całej Europie i tworzył proekumeniczną koalicję biskupów i teologów. Zapisy mówią też o nigdy niespełnionym pragnieniu holenderskiego hierarchy, który chciał założyć ekumeniczną wspólnotę księży i świeckich.

6 IX — Papież udał się do Viterbo, gdzie po Mszy św. wygłosił rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański», i do Bagnoregio.

8 IX — Kard. Zenon Grocholewski uczestniczył w obchodach 50. rocznicy powstania Uniwersytetu Katolickiego Goiás w Brazylii, który nadał mu doktorat *honoris causa*. Jest to najstarszy uniwersytet w środkowozachodniej czę-

ści kraju. Prefekt Kongregacji Edukacji Katolickiej konsekrował kościół uniwersytecki, poświęcił uczelniany ośrodek telewizyjny i wygłosił wykład na temat: «Wiara i kultura w życiu uniwersytetu».

9 IX — Audycja generalna (słowo Papieża do Polaków zamieszczamy na s. 41) * W Watykanie zamontowano kolejny zestaw paneli słonecznych o powierzchni 350 m². Tym razem energia słoneczna będzie wykorzystana w systemie klimatyzacji. W ubiegłym roku kolektory słoneczne zainstalowano na dachu Auli Pawła VI. Watykan planuje zakończenie w 2014 r. dużo większej inwestycji ekologicznej w Santa Maria di Galeria pod Rzymem, gdzie panele słoneczne zajmują powierzchnię 300 ha. Systemy te zapewnią Państwu Watykańskiemu niezależność energetyczną.

12 IX — Papież udzielił w Bazylice Watykańskiej sakry biskupiej swoim współpracownikom z Sekretariatu Stanu, Kongregacji Nauki Wiary i Gubernatoratu Państwa Watykańskiego. Są nimi: abp Gabriele Giordano Caccia, nuncjusz apostolski w Libanie; abp Franco Coppola, nuncjusz apostolski w Burundi; abp Pietro Parolin, nuncjusz apostolski w Wenezueli; biskup podrzymskiej diecezji Frascati Raffaello Martinelli oraz bp Giorgio Corbellino, przewodniczący Biura Pracy Stolicy Apostolskiej.

13 IX — «Anioł Pański» z Papieżem w Castel Gandolfo (słowo do Polaków zamieszczamy na s. 46).

15 IX — W Rzymie rozpoczęło się spotkanie formacyjne mianowanych w ciągu ostatniego roku biskupów z różnych krajów świata, zor-

ganizowane przez Kongregację ds. Biskupów. Przez kilka dni jego uczestnicy będą się zapoznawali z różnymi zagadnieniami dotyczącymi ich pasterskiej posługi. W spotkaniu bierze udział czterech hierarchów z Polski: biskup sosnowiecki Grzegorz Kaszak, mianowany 4 lutego 2009 r., konsekrowany 28 marca; biskup sandomierski Krzysztof Nitkiewicz, mianowany 13 czerwca 2009 r., konsekrowany 4 lipca; biskup pomocniczy koszalińsko-kołobrzeski Krzysztof Zadarko, mianowany 16 lutego 2009 r., konsekrowany 25 kwietnia 2009 r., oraz biskup pomocniczy legnicki Marek Mendyk, mianowany 24 grudnia 2008 r., konsekrowany 31 stycznia 2009 r.

16 IX — Audycja generalna (słowo Papieża do Polaków zamieszczamy na s. 42) * Benedykt XVI odwiedził nową siedzibę watykańskiego obserwatorium astronomicznego. *Specola Vaticana*, którą kierują jezuci, jest jedną z najstarszych instytucji naukowych tego typu na świecie, sięgającą korzeniami XVI w. Za jej początek uznaje się ustanowienie przez Grzegorza XIII specjalnego komitetu, który miał opracować reformę kalendarza. Astronomiczne placówki *Specola Vaticana* znajdują się obecnie w Tucson w Arizonie i w papieskich ogrodach w Castel Gandolfo. Nowa siedziba watykańskiego obserwatorium astronomicznego znajduje się w odległości 2 km od wcześniejszej siedziby, na obrzeżach Willi Papieskich.

18 IX — Benedykt XVI przyjął na specjalnej audycji przewodniczącego Wydziału Zewnętrznych Kontaktów Kościelnych Patriarchatu

Moskiewskiego, abpa Hilariona Afiejewa. Prawosławny hierarcha przebywał w Watykanie z oficjalną wizytą, której celem było omówienie problemów związanych z dialogiem między obydwojma Kościołami.

19 IX — Papież przyjął w Castel Gandolfo patriarchów i arcybiskupów większych katolickich Kościołów Wschodnich. Zapowiedział przy tej okazji zwołanie Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Bliskiemu Wschodowi, które odbędzie się w dniach 10-24 października 2010 r.; jego tematem będzie: «Kościół katolicki na Bliskim Wschodzie: komunია i świadectwo. 'Jeden duch i jedno serce ożywiały wszystkich, którzy uwierzyli' (Dz 4, 32)» * Benedykt XVI skierował specjalne przesłanie wideo do uczestników międzynarodowych rekolekcji kapłańskich, które odbędą się w Ars w dniach od 27 września do 3 października. Metropolita Wiednia kard. Christoph Schönborn będzie głosił nauki rekolekcyjne dla księży na temat powołania kapłańskiego, Bożego miłosierdzia, modlitwy, zmagania duchowych, Eucharystii, duszpasterskiej miłości bliźniego, misji i maryjnego aspektu życia kapłana.

20 IX — Modlitwa «Anioł Pański» z Papieżem w Castel Gandolfo (słowo do Polaków zamieszczamy na s. 47).

23 IX — Audyencja generalna

(słowo Papieża do Polaków zamieszczamy na s. 44) * Kardynalska komisja nadzoru nad Instytutem Dziel Religijnych (IOR), pod przewodnictwem Sekretarza Stanu kard. Tarcisia Bertone, dokonała odnowienia składu rady zarządzającej tą instytucją, zwaną bankiem watykańskim. Przyjęto m.in. rezygnację jej dotychczasowego przewodniczącego, prof. Angela Caloi. Nowo mianowanymi członkami rady nadzorczej IOR-u są obecnie: Carl Anderson (USA); Giovanni De Censi, prezes Credito Valtellinese (Włochy); Ettore Gotti Tedeschi, prezes włoskiego oddziału grupy finansowej Santander Consumer Bank; Ronaldo Hermann Schmitz (Niemcy); Manuel Soto Serrano (Hiszpania). Kardynalska komisja nadzoru mianowała ponadto przewodniczącym rady zarządzającej prof. Ettore Gottiego Tedeschięgo, a Ronalda Hermanna Schmitza jej wiceprzewodniczącym.

26 IX — Papież rozpoczął swą podróż apostolską do Republiki Czeskiej.

27 IX — «Anioł Pański» z Papieżem w Brnie (słowo do Polaków zamieszczamy na s. 19).

30 IX — Audyencja generalna poświęcona podróży apostolskiej do Czech (słowo Papieża do Polaków zamieszczamy na s. 24).

Audyencje

We wrześniu zostali przyjęci przez Benedykta XVI na audyencjach prywatnych:

1 IX — Abp Vitório Pavanello SDB, metropolita archidiecezji Campo Grande, i biskup pomocniczy w tej archidiecezji Eduardo Pinheiro da Silva SDB (tyt. Gisipa); bp Segismundo Martínez Álvarez SDB, ordynariusz diecezji Corumbá; bp Antonino Migliore, ordynariusz diecezji Coxim; bp Redovino Rizzardo CS, ordynariusz diecezji Dourados; bp Jorge Alves Bezerra SSS, ordynariusz diecezji Jardim — wszyscy z Brazylii z wizytą *ad limina Apostolorum*.

4 IX — Abp Milton Antônio dos Santos SDB, metropolita archidiecezji Cuiabá; bp José Moreira Bastos Neto, ordynariusz diecezji Três Lagoas; bp Protógenes José Luft SC, ordynariusz diecezji Barra do Garças; bp Canísio Klaus, ordynariusz diecezji Diamantino; bp Derek John Christopher Byrne SPS, ordynariusz diecezji Guiratinga — wszyscy z Brazylii z wizytą *ad limina Apostolorum*. Valentin Vassilev Bozhilov, ambasador Bułgarii, z małżonką, z wizytą pożegnalną.

5 IX — Bp Neri José Tondello, ordynariusz diecezji Juína; bp Antônio Emídio Vilar SDB, ordynariusz diecezji São Luis de Cáceres; bp Gentil Delázari, ordynariusz diecezji Sinop; bp Vital Chitolina SCI, ordynariusz prałatury Paranatinga — wszyscy z Brazylii z wizytą *ad limina Apostolorum*.

7 IX — Abp Nikola Eterović (tyt. Sisak), sekretarz generalny Synodu Biskupów. Bp Leonardo Ulrich Steiner, ordynariusz prałatury São Félix (Brazylia), z wizytą *ad limina Apostolorum*.

9 IX — Asha-Rose Migiro, wicesekretarz generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych.

10 IX — Abp Antônio Fernando Saburido OC, metropolita archidiecezji Olinda i Recife; bp Bernardino Marchiò, ordynariusz diecezji Caruaru; bp Adriano Ciocca Vasino, ordynariusz diecezji Floresta; bp Fernando José Monteiro Guimarães CSSR, ordynariusz diecezji Garanhuns; bp Severino Batista de França OFMCap, ordynariusz diecezji Nazaré — wszyscy z Brazylii z wizytą *ad limina Apostolorum*.

11 IX — Kard. Karl Lehmann, ordynariusz diecezji Moguncja (Niemcy). Bp Genival Saraiva de França, ordynariusz diecezji Palmares;

Z prezydentem Panamy Ricardem Martinellim Berrocalem, Castel Gandolfo, 11 IX

bp Francesco Biasin, ordynariusz diecezji Pesqueira; bp Paulo Cardoso da Silva OC, ordynariusz diecezji Petrolina — wszyscy z Brazylii z wizytą *ad limina Apostolorum*.

Ricardo Martinelli Berrocal, prezydent Panamy, z małżonką i osobami towarzyszącymi.

13 IX — Abp Gabriele Giordano Caccia (tyt. Sepino), nuncjusz apostolski w Libanie, z krewnymi; abp Franco Coppola (tyt. Vinda), nuncjusz apostolski w Burundi, z krewnymi; abp Pietro Parolin (tyt. Acquapendente), nuncjusz apostolski w Wenezueli, z krewnymi; bp Raffaello Martinelli, ordynariusz diecezji Frascati (Włochy), z krewnymi; bp Giorgio Corbellini (tyt. Abula), przewodniczący Biura Pracy Stolicy Apostolskiej, z krewnymi.

14 IX — Abp Aldo di Cillo Pagotto SSS, metropolita archidiecezji Paraíba; bp José González Alonso, ordynariusz diecezji Cajazeiras; bp Jaime Vieira Rocha, ordynariusz diecezji Campina Grande; bp Francisco de Assis Dantas de Lucena, ordynariusz diecezji Guarabira; bp Manoel dos Reis de Farias, ordynariusz diecezji Patos; ks. prał. João Acioly, administrator diecezjalny Afogados da Ingazeira — wszyscy z Brazylii z wizytą *ad limina Apostolorum*.

16 IX — Emil Boc, premier Rumunii, z osobami towarzyszącymi.

17 IX — Abp Antônio Muniz Fernandes OC, metropolita archidiecezji Maceió, i były metropolita tej archidiecezji abp Edvaldo Gonçalves Amaral SDB; bp Dulcênio Fontes

de Matos, ordynariusz diecezji Palmeira dos Índios; bp Valério Breda SDB, ordynariusz diecezji Penedo — wszyscy z Brazylii z wizytą *ad limina Apostolorum*.

Wielki książę Luksemburga Henryk z osobami towarzyszącymi, laureat nagrody im. kard. François Xaviera Nguyena Vana Thuana «Solidarność i Rozwój» Papieskiej Rady «Iustitia et Pax».

18 IX — Abp Matias Patrício de Macêdo, metropolita archidiecezji Natal, i były metropolita tej archidiecezji abp Heitor de Araújo Sales; bp Manoel Delson Pedreira da Cruz OFMCap, ordynariusz diecezji Caicó; bp Mariano Manzana, ordynariusz diecezji Mossoró — wszyscy z Brazylii z wizytą *ad limina Apostolorum*.

Abp Hilarion Afiejew z Wołokołamska, przewodniczący Wydziału Zewnętrznych Kontaktów Kościelnych Patriarchatu Moskiewskiego. *Po południu:* kard. Angelo Bagnasco, metropolita Genui, przewodniczący Konferencji Episkopatu Włoch.

21 IX — Kard. Giovanni Battista Re, prefekt Kongregacji ds. Biskupów; abp Renato Bocco, ordynariusz archidiecezji Spoleto-Nursja (Włochy).

23 IX — *Po południu:* abp Antônio Aparecido Tosi Marques, metropolita archidiecezji Fortaleza, i biskup pomocniczy w tej archidiecezji José Luiz Ferreira Salles CSSR, (tyt. Tipasa di Numidia); bp Jacinto Furtado de Brito Sobrinho, ordynariusz diecezji Crateús; bp Fernando Panico MSC,

ordynariusz diecezji Crato — wszyscy z Brazylii z wizytą *ad limina Apostolorum*.

24 IX — Bp João José Da Costa, ordynariusz diecezji Iguatu; bp Antônio Roberto Cavuto OFMCap, ordynariusz diecezji Itapipoca; bp José Haring OFM, ordynariusz diecezji Limoeiro do Norte; bp Angelo Pignoli, ordynariusz diecezji Quixadá; bp Francisco Javier Hernández Arnedo OAR, ordynariusz diecezji Tianguá; ks. Raimundo Nonato Timbó de Paiva, administrator diecezjalny Sobral — wszyscy z Brazylii z wizytą *ad limina Apostolorum*.

Po południu: abp Sérgio da Rocha, metropolita archidiecezji Teresina; bp Ramón López Carrozas ODM, ordynariusz diecezji Bom Jesus do Gurgueia; bp Eduardo Zielski, ordynariusz diecezji Campo Maior — wszyscy z Brazylii z wizytą *ad limina Apostolorum*.

25 IX — Bp Augusto Alves da Rocha, ordynariusz diecezji Florianópolis; bp Juarez Sousa da Silva, ordynariusz diecezji Oeiras; bp Alfredo Schäffler, ordynariusz diecezji Parnaíba; bp Plínio José Luz da Silva, ordynariusz diecezji Picos; bp Pedro Brito Guimarães, ordynariusz diecezji São Raimundo Nonato — wszyscy z Brazylii z wizytą *ad limina Apostolorum*.

Nominacje i decyzje papieskie

1 IX — Ojciec Święty mianował: o. Adela Żaky'ego OFM, dotychczas proboszcza parafii w Boulacco (Kair, Egipt) i sekretarza Konferencji Katolickich Hierarchów w Egipcie, wikariuszem apostolskim Aleksandrii Egipskiej i nadał mu godność biskupa (tyt. Flumenzer); ks. prał. Jean-Marie Musiviego Mpendawatu, dotychczas pracownika Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Chorych i Służby Zdrowia, podsekretarzem tejże Rady.

2 IX — Benedykt XVI mianował ks. Jeana-Pierre'a Kwambambę Masiego ceremoniarzem papieskim.

8 IX — Papież przyjął rezygnację abpa Oscara V. Cruza — złożoną zgodnie z kan. 401, § 1 KPK — z obowiązków metropolity archidiecezji Lingayen-Dagupan (Filipiny); jego następcą mianował bpa Socratesa B. Villegasa, dotychczas ordynariusza diecezji Balanga.

Z nominacji Benedykta XVI członkami zwyczajnymi Papieskiej Znamienitej Akademii Sztuk Pięknych i Literatury Mistrzów przy Panteonie zostali: prof. Enzo Orti, Angelo Casciello i Luca Pace — w klasie malarzy i

Audycje Radia Watykańskiego po polsku

16.15 Serwis informacyjny

— *fale krótkie:* 5885 kHz (49 m), 9645 kHz (31 m);

— *fala średnia:* (we Włoszech) 1530 kHz (196 m);

— *UKF:* (w Rzymie) 93,3 MHz.

20.00 Program wieczorny

— *fale krótkie:* 4005 kHz (75 m), 5885 kHz (49 m), 7250 kHz (41 m);

— *fala średnia:* 1467 kHz (204,5 m), a we Włoszech również 1530 kHz (196 m);

— *UKF:* (w Rzymie) 93,3 MHz.

6.00 Powtórka programu wieczornego

z poprzedniego dnia

— na tych samych falach, z wyjątkiem średniej 1467 kHz (204,5 m).

W internecie:

www.radiovaticana.org

www.opoka.org.pl

e-mail: sekpol@vatiradio.va

Papież w siedzibie obserwatorium astronomicznego w Castel Gandolfo, 16 IX

filmowców; Sergio Capellini — w klasie rzeźbiarzy; prof. Marco Guzzi, Roberto Mussapi i prof. Gerardo Bianco — w klasie literatów i poetów.

10 IX — Ojciec Święty mianował: o. Bogusława Turka CSMA kierownikiem biura Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych; ks. prał. Fernanda Usmę Gomeza, dotychczas pracownika Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijań, kierownikiem biura tej dykasterii.

15 IX — Papież przyjął rezygnację bpa José Gustava Angela Ramireza MXY (tyt. Vesceia) — złożoną zgodnie z kan. 401, § 1 KPK — z obowiązków ordynariusza wikariatu apostolskiego Mitú (Kolumbia).

16 IX — Ojciec Święty przyjął rezygnację bpa José Marii Pinheira — złożoną zgodnie z kan. 401, § 2 KPK — z obowiązków ordynariusza diecezji Bragança Paulista (Brazylia); jego następcą mianował bpa Sergia Aparecida Colomba, dotychczas ordynariusza diecezji Paranavaí. Ojciec Święty mianował bpa Jacinta Inacia Flacha (tyt. Gummi di Proconsolare), dotychczas biskupa pomocniczego w archidiecezji Porto Alegre (Brazylia), ordynariuszem diecezji Criciúma.

17 IX — Ojciec Święty przyjął rezygnację: bpa Fiachry O'Ceallaigha OFM (tyt. Tre Taverne) — złożoną zgodnie z kan. 401, § 1, i kan. 411 KPK — z obowiązków biskupa pomocniczego w archidiecezji Dublin

(Irlandia); bpa Francesca Sgalambra — złożoną zgodnie z kan. 401, § 1 KPK — z obowiązków ordynariusza diecezji Cefalù (Włochy) i jego następcą mianował bpa Vincenza Manzelle, dotychczas ordynariusza diecezji Caltagirone.

21 IX — Papież mianował Marię Inmaculadę Garcíę Abrisquetę, przewodniczącą hiszpańskiego Stowarzyszenia «Manos Unidas», członkiem Papieskiej Rady «Cor Unum».

22 IX — Benedykt XVI mianował: abpa Luigiego Venturę (tyt. Equilio), dotychczas nuncjusza apostolskiego w Kanadzie, nuncjuszem apostolskim we Francji; abpa Walmora Oliveirę de Azeveda, metropolitę archidiecezji Belo Horizonte (Brazylia), i bpa Maria del Valle Morontę Rodrigueza, ordynariusza diecezji San Cristóbal de Venezuela (Wenezuela), członkami Kongregacji Nauki Wiary.

23 IX — Z nominacji papieskiej członkami II Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Afryce, które odbędzie się w dniach 4-25 października 2009 r., zostali: kard. Angelo Sodano, dziekan Kolegium Kardynalskiego (Watykan); kard. Péter Erdő, metropolita Ostrzyhomia-Budapesztu (Węgry), przewodniczący Rady Konferencji Episkopatów Europy (CCEE); kard. André Vingt-Trois, metropolita Paryża, przewodniczący Konferencji Episkopatu Francji; abp Robert Sarah,

były metropolita archidiecezji Konakry w Gwinei, sekretarz Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów (Watykan); abp Henri Teissier, były metropolita archidiecezji Algier (Algieria); abp Jaime Pedro Gonçalves, metropolita archidiecezji Beira (Mozambik); abp Orlando B. Quevedo OMI, metropolita archidiecezji Cotabato (Filipiny), sekretarz generalny Federacji Azjatyckich Konferencji Biskupów (FABC); abp Luigi Bressan, metropolita archidiecezji Trydent (Włochy), przewodniczący Komisji ds. Ewangelizacji Narodów i Współpracy między Kościołami Konferencji Episkopatu Włoch; abp Jorge Ferreira da Costa Ortiga, metropolita archidiecezji Braga (Portugalia), przewodniczący Konferencji Episkopatu Portugalii; abp Ludwíg Schick, metropolita archidiecezji Bamberg (Niemcy), przewodniczący Komisji ds. Kościołów na Świecie Konferencji Episkopatu Niemiec; abp Raymundo Damasceno Assis, metropolita archidiecezji Aparecida (Brazylia), przewodniczący Rady Episkopatów Ameryki Łacińskiej (CELAM); abp Jorge Enrique Jiménez Carvajal CIM, metropolita archidiecezji Cartagena en Colombia (Kolumbia); abp Telesphore George Mpundu, metropolita archidiecezji Lusaka (Zambia); abp Cornelius Fontem Esua, metropolita archidiecezji Bamenda (Kamerun); abp Wilton Daniel Gregory, metropolita archidiecezji Atlanta (USA); abp Henryk Hoser SAC, ordynariusz diecezji warszawsko-praskiej (Polska); abp Gabriel Charles Palmer-Buckle, metropolita archidiecezji Akra (Ghana); abp Odon Marie Arsène Razanakolona, metropolita archidiecezji Antananarywa (Madagaskar); abp Michel Christian Cartatéguy SMA, metropolita archidiecezji Niamej (Niger); abp Edward Tamba Charles, metropolita archidiecezji Freetown i Bo (Sierra Leone); bp John Anthony Rawsthorne, ordynariusz diecezji Hallam (Anglia), przewodniczący Katolickiej Agencji ds. Rozwoju Krajów Zamorskich (CAFOD) Konferencji Episkopatu Anglii i Walii; bp Maurice Piat CSSP, ordynariusz diecezji Port-Louis (Mauritius); bp Edmond Djitangar, ordynariusz diecezji Sarh (Czad); bp Peter William Ingham, ordynariusz diecezji Wollongong (Australia), przewodniczący Federacji Katolickich Konferencji Biskupów Oceanii (FCBCO); bp Louis Nzala Kianza, ordynariusz diecezji Popokabaka (Demokratyczna Republika Konga); bp Jean-Pierre Bassène,

ordynariusz diecezji Kolda (Senegal), przewodniczący Fundacji Jana Pawła II na rzecz Sahelu; bp Giorgio Bertin OFM, ordynariusz diecezji Dżibuti (Dżibuti), administrator apostolski *ad nutum Sanctae Sedis* diecezji Mogadisu (Somalia); bp Menghisteb Tesfamariam MCCJ, ordynariusz eparchii Asmara (Erytrea); bp Benedito Beni dos Santos, ordynariusz diecezji Lorena (Brazylia); bp Maroun Elias Lahham, ordynariusz diecezji Tunis (Tunezja); ks. prał. Obiora Francis Ike, dyrektor Katolickiego Instytutu Rozwoju, Sprawiedliwości i Pokoju (CIDJAP), Enugu (Nigeria); ks. Raymond Bernard Goudjo, sekretarz Komisji «Iustitia et Pax» Regionalnej Konferencji Episkopatów Francuskojęzycznej Afryki Zachodniej (CERAO) w Kotonu (Benin); ks. prof. Juvenalis Baitu Rwelamira, dyrektor Ośrodka Sprawiedliwości Społecznej i Etyki oraz Ośrodka Nauki Społecznej Kościoła przy Katolickim Uniwersytecie Afryki Wschodniej (CUEA) w Nairobi (Kenia); ks. Guillermo Luis Basaños SDB, radny generalny salezjanów ds. Afryki i Madagaskaru (USA); ks. Emmanuel Typamm CM, sekretarz generalny Konfederacji Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonnych Afryki i Madagaskaru (Madagaskar); ks. Zeferino Zeca Martins SVD, prowincjał werbistów w Angoli.

Za aprobatą Papieża — zgodnie z normami *Ordo Synodi Episcoporum* — ekspertami (*adiutores secretarii specialis*)

II Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Afryce zostali mianowani przez sekretarza generalnego Synodu Biskupów: ks. Barthélemy Adoukonou, sekretarz generalny Regionalnej Konferencji Episkopatów Francuskojęzycznej Afryki Zachodniej (CERAO) w Wybrzeżu Kości Słoniowej (Benin); ks. Paul Béré SJ, wykładowca Starego Testamentu i języków biblijnych w Instytucie Teologicznym Towarzystwa Jezusowego Katolickiego Uniwersytetu Afryki Zachodniej w Abidżanie w Wybrzeżu Kości Słoniowej i w *Hekima College Jesuit School of Theology* w Nairobi w Kenii (Burkina Faso); ks. Bénézet Bujo, profesor zwyczajny teologii moralnej i etyki społecznej na Uniwersytecie we Fryburgu w Szwajcarii (Demokratyczna Republika Konga); o. Belmiro Chissenguetti CSSP, sekretarz Komisji Episkopatu «Iustitia et Pax» w Luandzie (Angola); ks. Gianfrancesco Colzani, wykładowca teologii misji na Wydziale Misjologii Papieskiego Uniwersytetu *Urbanianum* (Rzym); ks. Michael F. Czerny SJ, dyrektor Jezuickiej Sieci ds. AIDS w Afryce (AJAN) w Nairobi w Kenii (Czechy); Filomena José Elias, członek Rady Duszpasterskiej i Liturgicznej przy katedrze w Maputo (Mozambik); prof. Martin Easo Essis, były wykładowca nauk ekonomicznych na Uniwersytecie w Abidżanie w Wybrzeżu Kości Słoniowej; s. Anne Béatrice Faye CIC, radna generalna Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Niepokalanie Poczętej (Senegal);

Wizyta abpa Hilariona Afiejewa z Patriarchatu Moskiewskiego, 18 IX

Deogratias Kasujja, radny Ośrodka Dzieła Maryi Ruchu Focolari, odpowiedzialny za formację duchową członków Ruchu (Uganda); Mariam Paul Kessy, dyrektor krajowy *Christian Professionals of Tanzania* (CPT); drugi sekretarz Komisji «Iustitia et Pax» Konferencji Episkopatu Tanzanii; s. Elisa Kidanè SMC, radna generalna misjonarek kombonianek (Erytrea); ks. prał. Matthew Hassan Kukah, wikariusz generalny w archidiecezji Kaduna (Nigeria); br. José Sebastião Manuel OP, dyrektor i współzałożyciel Ośrodka Kultury *Mosaiko* w Luandzie (Angola); ks. prof. Aimable Musoni SDB, wykładowca eklezjologii na Papieskim Uniwersytecie Salezjańskim w Rzymie (Ruanda); s. Immaculate Nakato SMR, radna generalna Towarzystwa Maryi Wynagrodzicielki (Uganda); Yvonne Ndayikeza, dyrektor krajowy Ruchów Akcji Katolickiej w Burundi i stały sekretarz wykonawczy Komisji ds. Apostolstwa Świeckich w Bużumburze (Burundi); ks. prof. Joseph-Marie Ndi-Okalla, wykładowca teologii na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Afryki Środkowej (UCAC) w Jaunde (Kamerun), przewodniczącą Międzynarodowego Stowarzyszenia Misjologii Katolickiej (AIMC/IACM) ds. Afryki; o. prof. Paulinus Ikechukwu Odozor CSSP, wykładowca etyki chrześcijańskiej i teologii Kościoła na świecie na Uniwersytecie Notre Dame w Notre Dame, w stanie Indiana w USA (Nigeria); s. Teresa Okure SHCJ, dziekan Wydziału Teologicznego Katolickiego Instytutu Afryki Zachodniej (CIWA) w Port Harcourt (Nigeria); Florence Oloo, wicekanclerz *for academic affairs* Uniwersytetu Strathmore w Nairobi (Kenia); ks. Godfrey Igwebuike Onah, wicektor Papieskiego Uniwersytetu *Urbanianum* w Rzymie (Nigeria); Felicia Onyeabo, przewodnicząca krajowa Katolickiej Organizacji Kobiet (Nigeria); o. Angelo Paleri OFMConv, postulator generalny franciszkańskiego Zakonu Braci Mniejszych Konwentalnych, odpowiedzialny za rozpowszechnianie *Ecclesia in Africa* na misjach (Zambia); ks. prof. Samir Khalil Samir SI, wykładowca historii kultury arabskiej i islamologii na Uniwersytecie św. Józefa w Bejrucie w Libanie (Egipt); Maurice Sandouno, odpowiedzialny za program DREAM, którego celem jest zapobieganie wirusowi HIV u matek i dzieci, z Konakry (Gwinea); ks. Kinkupu Léonard Santedi, sekretarz generalny Konferencji Episkopatu Demokratycznej Republiki Konga (CENCO) z Kinszasy (Demokratyczna Republika Konga);

s. Liliane Sweko Mankiela SNDen, radna generalna Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej z Namur w Kinszasie (Demokratyczna Republika Konga); o. Anselm Umoren MSP, przełożony generalny Towarzystwa Misyjnego św. Pawła z Abudży (Nigeria).

Za aprobatą Benedykta XVI audytorami (*adiutores*) II Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Afryce zostali mianowani przez sekretarza generalnego Synodu Biskupów: s. Marie-Bernard Alima Mbalula, sekretarz Komisji «Iustitia et Pax» Krajowej Konferencji Episkopatu Konga (CENCO) i Stowarzyszenia Konferencji Episkopatów Afryki Środkowej (ACEAG) z Kinszasy (Demokratyczna Republika Konga); ks. Joaquín Alliende, przewodniczący ds. międzynarodowych Stowarzyszenia Pomoc Kościołowi w Potrzebie (*Kirche in Not*); Elard Alumando, krajowy dyrektor programu DREAM (Malawi); Marguerite Barankitse, założycielka *Maison Shalom* z Ruyigi (Burundi); Paolo Beccegato, odpowiedzialny za działalność międzynarodową włoskiego Caritasu (Rzym); Emmanuel Habuka Bombande, dyrektor wykonawczy Zachodnioafrykańskiej Sieci Budowy Pokoju (WANEP) (Ghana); Rose Busingye, założycielka i przewodnicząca *Meeting Point International* z Kampali (Uganda); Munshya Chibilo, odpowiedzialna za program adopcji na odległość Stowarzyszenia Wspólnota Papieża Jana XXIII (Zambia); Thomas Diarra, instruktor w Ośrodku Formacji Katechistów w Kati (Mali); Assandé Martial Eba, członek Międzynarodowej Fundacji Matki Bożej Pokoju, z Jamusukro (Wybrzeże Kości Słoniowej); Kpakile Félérou, dyrektor Ośrodka

DREAM w Konakry (Gwinea); Axelle Fischer, sekretarz generalny Komisji «Iustitia et Pax» we francuskojęzycznej części Belgii, z Brukseli (Belgia); Inmaculada Myriam García Abrisqueta, przewodnicząca *Manos Unidas* (Hiszpania); br. Armand Garin ze Zgromadzenia Małych Braci Jezusa z Francji, przełożony regionalny tego zgromadzenia w Afryce Północnej (Algieria i Maroko), z Annaby (Algieria); Elena Giacchi, ginekolog w Ośrodku Naukowo-Badawczym Naturalnych Metod Regulacji Płodności Katolickiego Uniwersytetu *Sacro Cuore* w Rzymie (Włochy), przewodnicząca WOOMB-Italia (Krajowy Zespół Koordynacyjny ds. Stosowania Metody Owulacyjnej Billings — Włochy); s. Bernadette Guissou SICO, przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Niepokalanej Poczęcia z Wagadugu (Burkina Faso); Christophe Habiyambere, przewodniczący *Fidesco*, z Kigali (Ruwanda); s. Felicia Harry NSA (OLA), przełożona generalna Zgromadzenia Misjonarek Matki Bożej Apostołów (Ghana); Jules Adachède Hounkponou, sekretarz generalny Międzynarodowego Zespołu Koordynacyjnego Chrześcijańskiej Młodzieży Robotniczej (CIGIOC); Marie-Madeleine Kalala Ngoy Mongi, honorowy minister Praw Człowieka (Demokratyczna Republika Konga); o. Speratus Kamanzi AJ, przełożony generalny Zgromadzenia Apostołów Jezusa, z Nairobi (Kenia); Josaphat Laurean Kanywanyi, profesor zrzeszony na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Dar-es-Salaam (Tanzania); s. Mary Anne Felicitas Katiti LMSI, matka prowincjalna Zgromadzenia Służebniczek Maryi Niepokalanej (Zambia); prof. Edem Kodjo, były

sekretarz generalny Organizacji Unii Afrykańskiej (OUA), były premier, wykładowca patrologii w Instytucie św. Pawła w Lomé (Togo); prof. Gustave Lunjiwire-Ntako-Nnanvume, sekretarz ds. międzynarodowych Ruchu Akcji Katolickiej *Xavéri* (MAC Xavéri) (Demokratyczna Republika Konga); Ngon-Ka-Ningueyo François Madjadoum, dyrektor Katolickiej Organizacji Pomocy i Rozwoju (SECADEV) (Czad); s. Jacqueline Many Atabong, asystentka przełożonej generalnej Zgromadzenia Sióstr św. Teresy od Dzieciątka Jezus w diecezji Buea, koordynator Międzynarodowej Komisji Katolickiej ds. Duszpasterstwa w Więzieniach (ICCPCC) w Afryce, z Douali (Kamerun); s. Bernadette Masekamela CS, przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Kalwaryjskich (Botswana); ks. Richard Menatsi, dyrektor wykonawczy, koordynator *Justice and Peace Desk* Międzyregionalnego Zgromadzenia Biskupów Południowej Afryki (IMBISA), z Harare (Zimbabwe); s. Cecilia Mkhonto SSB, przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr św. Brygidy (RPA); Ermelindo Rosário Monteiro, sekretarz generalny Komisji Episkopatu «Iustitia et Pax», z Maputo (Mozambik); Maged Moussa Yanny, dyrektor wykonawczy Stowarzyszenia Górnego Egiptu ds. Edukacji i Rozwoju (Egipt); prof. Alöyse Raymond Ndiaye, przewodniczący Krajowego Komitetu Zakonu Rycerzy Maltańskich w Senegalu, z Dakaru (Senegal); Laurien Ntezimana, po licencjacji z teologii, z diecezji Butare (Ruwanda); o. Seán O'Leary MAfr, dyrektor Instytutu Pokoju im. Denisa Hurleya (RPA); s. Pauline Odia Bukasa FMS, przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr *Ba-Maria* w Buta Uele (Demokratyczna Republika Konga); Augustine Okafor, biegły w zarządzaniu państwem (Nigeria); dr Orochi Samuel Orach, asystent sekretarza wykonawczego w Katolickim Biurze Medycznym Ugandy w Kampali (Uganda); Barbara Pandolfi, główna przewodnicząca Świeckiego Instytutu Misjonarek Królewskości Chrystusa (Włochy); Alberto Piatti, sekretarz generalny Fundacji AVSI, z Mediolanu (Włochy); Raymond Ranjeva, były wiceprezes Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (Holandia), członek Papieskiej Rady «Iustitia et Pax» (Madagaskar); Geneviève Amalia Mathilde Sanze, odpowiedzialna za Dzieło Maryi (Ruch Focolari), z Abidżanu (Wybrzeże Kości Słoniowej); Victor M. Scheffers, sekretarz generalny

Wyświęceni w ostatnim roku biskupi w ogrodach Castel Gandolfo, 21 IX

Niderlandzkiej Komisji «Iustitia et Pax», z Hagi (Holandia); br. André Sene OH, odpowiedzialny za duszpasterstwo chorych i służby zdrowia w diecezji Thies (Senegal); s. Bédour Antoun Irini Shenouda NDA, matka prowincjalna Zgromadzenia Misjonarek Matki Bożej Apostołów, z Kairu (Egipt); Pierre Titi Nwel, główny mediator społeczny, były koordynator Krajowej Służby Sprawiedliwości i Pokoju Konferencji Episkopatu Kamerunu (CENCO), z Jaunde (Kamerun); Elisabeth Twissa, wiceprzewodnicząca Światowej Unii Katolickich Organizacji Kobiet (UMOFG) (Tanzania); s. Maria Ifechukwu Udorah DDL, przełożona generalna Zgromadzenia Córek Bożej Miłości, z Enugu (Nigeria); s. Geneviève Uwamariya z Instytutu Sióstr Świętej Maryi z Namur (Ruwanda).

24 IX — Benedykt XVI mianował abpa Luciana Surianiego (tyt. Amiterno), nuncjusza apostolskiego, delegatem ds. nuncjatur.

26 IX — Papież przyjął rezygnację bpa Raymonda Johna Laheya — złożoną zgodnie z kan. 401, § 2 KPK — z obowiązków ordynariusza diecezji Antigonish (Kanada).

29 IX — Ojciec Święty przyjął rezygnację abpa José Fernandez Arteagi — złożoną zgodnie z kan. 401,

(Demokratyczna Republika Konga); Naser i Amira (Simaan) Shakkour (Izrael); Tomás Melendo Granados i Lourdes Millán Alba (Hiszpania); José Luis i Veronica Villaseñor (Meksyk);

— konsultorami Rady zostali mianowani: ks. prał. Livio Melina, prezes Papieskiego Instytutu Studiów nad Małżeństwem i Rodziną im. Jana Pawła II (Włochy); Augusto Sarmiento, wykładowca na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Nawarze (Hiszpania); Brice De Malherbe, wykładowca w Szkole Katedralnej i na Wydziale *Notre-Dame* w Paryżu (Francja); o. Edoardo Scognamiglio OFMConv, minister prowincjalny Braci Mniejszych Konwentualnych w Neapolu (Włochy); prof. Pierpaolo Donati, wykładowca na Wydziale Socjologii Uniwersytetu w Bolonii (Włochy); Francesco Belletti, członek Krajowej Rady ds. Duszpasterstwa Rodzin Biura ds. Duszpasterstwa Rodzin Konferencji Episkopatu Włoch; prof. Stefano Zamagni, wykładowca na Wydziale Ekonomii Uniwersytetu w Bolonii (Włochy); prof. Rafael Navarro-Valls, wykładowca prawa na *Universidad Complutense* w Madrycie (Hiszpania); prof. Nicolás Jouve De La Barreda, wykładowca genetyki na *Universidad de Alcalá* (Hiszpania); Salvatore Martinez, prezes Instytutu Promocji Człowieka im. ks. Francesca di Vincenza (Włochy); José de Jesús Hernández Ramos, radca Międzynarodowego Instytutu Studiów nad Rodziną i Rozwojem w Doha (Meksyk); małżonkowie Frank i Julie Laboda (USA); prof. Germina Namatovu Ssemogerere, radca *Capacity Building Programme for Ministry of Local Government Civil Service Personnel* (Uganda); prof. Eugenia Scabini, dziekan Wydziału Psychologii Katolickiego Uniwersytetu *Sacro Cuore* w Mediolanie (Włochy); prof. Teresa Stanton Collet, wykładowca na Wydziale Prawa Uniwersytetu św. Tomasza w Minneapolis (USA); prof. Susanne Tiemann, wykładowca prawa społecznego w Katolickiej Wyższej Szkole Specjalistycznej Nadrenii Północnej-Westfalii w Kolonii (Niemcy); Michaela Freifrau Heereman Von Zuydtwyck, wolontariuszka ze Stowarzyszenia Rodziców Nadrenii Północnej-Westfalii (Niemcy).

§ 1 KPK — z obowiązków metropolity archidiecezji Chihuahua (Meksyk); jego następcą mianował bpa Constancia Mirandę Weckmanna, dotychczas ordynariusza diecezji Atacomulco.

30 IX — Benedykt XVI dokonał następujących zmian w Papieskiej Radzie ds. Rodziny:

— członkami Prezydium Rady zostali mianowani: kard. Dionigi Tettamanzi, metropolita archidiecezji Mediolan (Włochy); kard. Keith Michael Patrick O'Brien, metropolita archidiecezji Saint Andrews i Edynburg (Wielka Brytania); kard. Sean Patrick O'Malley OFMCap, metropolita archidiecezji Boston (USA); kard. Odilo Pedro Scherer, metropolita archidiecezji São Paulo (Brazylia); wielce błogosławiony Fouad Twal, łańciński patriarcha Jerozolimy; abp Socrates B. Villegas, metropolita archidiecezji Lingayen-Dagupan (Filipiny); abp Francisco Gil Hellin, metropolita archidiecezji Burgos (Hiszpania);

— członkami Rady zostali mianowani małżonkowie: Attila i Júlia Gergely (Węgry); Jaime Armando Miguel i Ligia Maria Moniz Da Fonseca (Indie); David E. i Mary-Joan Osatohanmwem Osunde (Nigeria); John S. i Claire Grabowski (USA); Umberto Díaz Victoria i Isabel Botía Aponte (Kolumbia); Leon Botolo Magoza i Marie Valentine Kisanga Sosawe

Polskie wydanie «L'Osservatore Romano»

«L'Osservatore Romano» jest pismem wydawanym w Watykanie, które ukazuje się w wersji polskiej jako miesięcznik od 30 lat i zawiera teksty przemówień i dokumentów Ojca Świętego oraz dokumentów Stolicy Apostolskiej.

Nakład pisma nie jest ograniczony i każdy może stać się jego stałym odbiorcą. Zamówienia należy kierować do parafii, kurii biskupich lub pod adresem:

Księża Pallotyni
ul. Wilcza 8
05 091 Ząbki k. Warszawy
Prenumeratę zagraniczną można zamawiać w Rzymie pod adresem:
«L'Osservatore Romano»
Amministrazione
via del Pellegrino
00 120 Città del Vaticano

SPIS TREŚCI ROCZNIKA 2009

1. Dokumenty papieskie (encykliki, listy apostołskie i orędzia)
2. Przemówienia i homilie papieskie (Rzym, Castel Gandolfo)
3. Przemówienia, homilie, modlitwy i inne teksty papieskie (podróże)
4. Katechezy i przemówienia Papieża podczas audienencji generalnych
5. Rozważania Papieża poprzedzające modlitwę «Anioł Pański» bądź *Regina caeli*

6. Inne teksty Papieża
7. Dokumenty i inne teksty Stolicy Apostolskiej
8. Artykuły i wywiady
9. Noty biograficzne o świętych
10. Dokumenty Episkopatu Polski
11. Noty biograficzne o zmarłych kardynałach i innych ludziach Kościoła
12. Varia
13. Dokumentacja zgromadzeń Synodu Biskupów

W poszczególnych działach spisu treści teksty są uporządkowane według kolejności ukazywania się na łamach naszego pisma. Pierwsza z cyfr poprzedzających każdą pozycję wskazuje numer pisma, w którym się znajduje dany tekst, a druga — numer strony.

- 10/4 Orędzie na Światowy Dzień Misyjny

1. Dokumenty papieskie (encykliki, listy apostołskie i orędzia)
 - 1/3 Orędzie na XLII Światowy Dzień Pokoju
 - 2/35 Orędzie Bożonarodzeniowe 2008
 - 3/3 Orędzie na Wielki Post
 - 3/5 Orędzie na XLIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu
 - 3/7 Orędzie na XVII Światowy Dzień Chorego
 - 4/4 Orędzie na XXIV Światowy Dzień Młodzieży
 - 5/4 Orędzie na XLVI Światowy Dzień Modlitw o Powołania
 - 6/28 Orędzie Wielkanocne
 - 7-8/3 List na rozpoczęcie Roku Kapłańskiego z okazji 150. rocznicy *dies natalis* Świętego Proboszcza z Ars
 - 9/4 Encyklika *Caritas in veritate* do biskupów, prezbite-

2. Przemówienia i homilie papieskie (Rzym, Castel Gandolfo)

Przemówienia

- 1/37 Na zakończenie Mszy św. w 50. rocznicę wyboru Jana XXIII (28 X 2008)
- 1/38 Do wykładowców i studentów rzymskich uczelni kościelnych (30 X 2008)
- 1/40 Do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Akademii Nauk (31 X 2008)
- 1/41 Do uczestników pierwszego seminarium zorganizowanego przez Forum Katolicko-Muzułmańskie (6 XI 2008)
- 1/43 Do Papieskiej Rady ds. Świeckich (15 XI 2008)
- 1/44 Do Katolika Cylicji Arama I (24 XI 2008)

- 2/4 Do korpusu dyplomatycznego (8 I)
- 2/9 Do Kurii Rzymskiej (22 XII 2008)
- 2/13 Do wykładowców i studentów Papieskiego Instytutu Archeologii Chrześcijańskiej (20 XII 2008)
- 2/14 Do dzieci z Akcji Katolickiej (20 XII 2008)
- 2/15 Z okazji 25-lecia Watykańskiego Ośrodka Telewizyjnego (18 XII 2008)
- 2/17 Do studentów i wykładowców wyższych uczelni rzymskich (11 XII 2008)
- 2/18 Po koncercie z okazji 60-lecia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (10 XII 2008)
- 2/20 Do uczestników sesji plenarnej Międzynarodowej Komisji Teologicznej (5 XII 2008)
- 2/26 Na placu Hiszpańskim (8 XII 2008)
- 3/9 Z okazji 40. rocznicy powstania pierwszej wspólnoty neokatechumenalnej w Rzymie (10 I)
- 3/11 Po koncercie z okazji 85. urodzin ks. Georga Ratzingera (17 I)

- 3/12 Do członków ekumenicznej delegacji z Finlandii (19 I)
- 3/13 Podczas audienencji dla nowego Patriarchy Kościoła syryjskiego (23 I)
- 3/14 Do Trybunału Roty Rzymskiej (29 I)
- 3/17 Do członków Międzynarodowej Komisji Wspólnej ds. Dialogu Teologicznego między Kościołem Rzymskokatolickim a Kościołem Prawosławnym (30 I)
- 4/9 Podczas spotkania z rzymską radą miejską (9 III)
- 4/11 Podczas spotkania z duchowieństwem Rzymu (26 II)
- 4/19 Do zakonników i zakonnice z okazji obchodów Światowego Dnia Życia Konsekrowanego (2 II)
- 4/21 Do chorych i ich opiekunów (11 II)
- 4/22 Do delegacji Konferencji Przewodniczących Największych Amerykańskich Organizacji Żydowskich (12 II)
- 4/24 Po koncercie z okazji 80. rocznicy powstania Państwa Watykańskiego (12 II)
- 4/25 Do uczestników kongresu zorganizowanego w ramach obchodów 80-lecia Państwa Watykańskiego (14 II)
- 4/27 Do uczestników obchodów 30. rocznicy powstania IFAD (20 II)
- 4/28 Do alumnów Rzymskiego Wyższego Seminarium Duchownego (20 II)
- 4/30 Do uczestników XV Zgromadzenia Zwyczajnego Papieskiej Akademii «Pro Vita» (21 II)
- 5/48 Do członków delegacji Wielkiego Rabinatu Izraela (12 III)
- 5/49 Do uczestników sesji plenarnej Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (13 III)
- 5/51 Do uczestników sesji plenarnej Kongregacji ds. Duchowieństwa (16 III)
- 6/15 Do młodzieży hiszpańskiej (6 IV)

- 6/23 Na rozpoczęcie Drogi Krzyżowej (10 IV)
- 6/24 Na zakończenie Drogi Krzyżowej (10 IV)
- 6/33 Do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Komisji Biblijnej (23 IV)
- 7-8/54 Do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Akademii Nauk Społecznych (4 V)
- 10/16 Do uczestników sesji ROACO (25 VI)
- 10/17 Do członków delegacji Ekumenicznego Patriarchatu Konstantynopola (27 VI)
- 11-12/32 Po projekcji filmu o św. Augustynie (2 IX)
- 11-12/35 Do patriarchów i arcybiskupów większych katolickich Kościołów Wschodnich (19 IX)

Homilie

- 1/32 Podczas Mszy św. na zakończenie Synodu Biskupów (26 X 2008)
- 2/28 Podczas Nieszporów i Niedzieli Adwentu (29 XI 2008)
- 2/29 Podczas Mszy św. w rzymskiej parafii św. Wawrzyńca za Murami (30 XI 2008)
- 2/33 Podczas Pasterki w Bazylice św. Piotra (25 XII 2008)
- 2/38 Podczas Nieszporów na zakończenie roku (31 XII 2008)
- 2/40 Podczas Mszy św. w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi (1 I)
- 3/18 Podczas Mszy św. w uroczystość Objawienia Pańskiego (6 I)
- 3/20 Podczas Mszy św. w Niedzielę Chrztu Pańskiego (11 I)
- 3/29 Podczas Nieszporów na zakończenie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan (25 I)
- 4/33 Podczas Mszy św. w Środę Popielcową (25 II)
- 5/11 Podczas Mszy św. w 4. rocznicę śmierci Jana Pawła II (2 IV)

- 6/13 Podczas Mszy św. w Niedzielę Palmową (5 IV)
- 6/18 Podczas Mszy św. Krzyżma w Wielki Czwartek (9 IV)
- 6/21 Podczas Mszy św. Wieczery Pańskiej (9 IV)
- 6/25 Podczas Mszy św. w Wigilię Paschalną (11 IV)
- 6/27 Podczas Mszy św. w Niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego (12 IV)
- 7-8/57 Podczas Mszy św. kanonicznej (26 IV)
- 9/36 Podczas Nieszporów na rozpoczęcie Roku Kapłańskiego (19 VI)
- 10/8 Podczas Mszy św. w uroczystość Zesłania Ducha Świętego (31 V)
- 10/10 Podczas Mszy św. w uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa (11 VI)
- 10/19 Podczas Nieszporów na zakończenie Roku św. Pawła (28 VI)
- 10/21 Podczas Mszy św. w uroczystość Świętych Apostołów Piotra i Pawła (29 VI)
- 10/24 Podczas Mszy św. w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (15 VIII)
- 11-12/4 Podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu poświęconego Afryce (4 X)
- 11-12/33 Podczas Mszy św., w czasie której odbyła się konsekracja nowych biskupów (12 IX)

3. Przemówienia, homilie, modlitwy i inne teksty papieskie (podróże)

Podróże zagraniczne

- KAMERUN I ANGOLA
- 5/18 Konferencja prasowa w samolocie (17 III)
- Jaunde
- 5/21 Ceremonia powitalna na lotnisku (17 III)
 - 5/23 Spotkanie z Konferencją Episkopatu Kamerunu (18 III)

- 5/26 Nieszpory w bazylice Maryi Królowej Apostołów (18 III)
- 5/29 Spotkanie z przedstawicielami wspólnoty muzulmańskiej (19 III)
- 5/30 Msza św. z okazji przekazania *Instrumentum laboris* II Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Afryce (19 III)
- 5/33 Przemówienie na zakończenie Mszy św. (19 III)
- 5/33 Spotkanie z chorymi w Ośrodku im. kard. Paula-Émile'a Légera (19 III)
- 5/36 Spotkanie z członkami Nadzwyczajnej Rady Synodu Biskupów poświęconego Afryce (19 III)
- 5/40 Ceremonia pożegnalna na lotnisku (20 III)
- Luanda**
- 5/41 Powitanie na lotnisku (20 III)
- 5/42 Spotkanie z władzami politycznymi i korpusem dyplomatycznym (20 III)
- 5/44 Spotkanie z biskupami Angoli oraz Wysp Świętego Tomasza i Książęcej (20 III)
- 5/46 Msza św. dla duchowieństwa, członków ruchów kościelnych i katechistów w kościele św. Pawła (21 III)
- 6/36 Spotkanie z młodzieżą na stadionie Coqueiros (21 III)
- 6/40 Msza św. na esplanadzie Cimangola (22 III)
- 6/42 «Anioł Pański» na esplanadzie Cimangola (22 III)
- 6/43 Spotkanie z katolickimi stowarzyszeniami kobiet (22 III)
- 6/46 Ceremonia pożegnalna na lotnisku (23 III)
- 6/47 Konferencja prasowa w samolocie (23 III)
- ZIEMIA ŚWIĘTA**
- 6/5 Konferencja prasowa w samolocie (8 V)
- Jordania**
- 6/6 Ceremonia powitalna na lotnisku (Amman, 8 V)
- 6/7 Wizyta w ośrodku *Regina Pacis* (Amman, 8 V)
- 7-8/10 Wizyta w sanktuarium Mojżesza (Góra Nebo, 8 V)
- 7-8/11 Uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego pod uniwersytet katolicki (Madaba, 9 V)
- 7-8/12 Spotkanie przed meczetem im. Króla Husajna Bin Talala (Amman, 9 V)
- 7-8/14 Nieszpory w greckomelchickiej katedrze św. Jerzego (Amman, 9 V)
- 7-8/16 Msza św. na Stadionie Międzynarodowym (Amman, 10 V)
- 7-8/18 *Regina caeli* na Stadionie Międzynarodowym (Amman, 10 V)
- 7-8/18 Uroczystość poświęcenia kamieni węgielnych pod budowę dwóch kościołów katolickich (Betania za Jordanem, 10 V)
- 7-8/20 Ceremonia pożegnalna na lotnisku Królowej Alii (Amman, 11 V)
- 7-8/21 Powitanie na lotnisku Ben Guriona (Tel Awiw, 11 V)
- 7-8/22 Spotkanie z prezydentem Izraela (Jerozolima, 11 V)
- 7-8/24 Wizyta w Instytucie Pamięci *Yad Vashem* (Jerozolima, 11 V)
- 7-8/25 Spotkanie z organizacjami zaangażowanymi w dialog międzyreligijny (Jerozolima, 11 V)
- 7-8/27 Spotkanie z muzulmanami przed meczetem Omara (Jerozolima, 12 V)
- 7-8/28 Modlitwa Benedykta XVI na kartce włożonej w szczelinę Ściany Płacu (Jerozolima, 12 V)
- 7-8/28 Spotkanie ze wspólnotą żydowską w siedzibie Wielkiego Rabinatu Izraela (Jerozolima, 12 V)
- 7-8/29 *Regina caeli* w Wieczerniku z ordynariuszami Ziemi Świętej (Jerozolima, 12 V)
- 7-8/30 Wizyta w konkatedrze łacińskiej (Jerozolima, 12 V)
- 7-8/31 Msza św. w Dolinie Joza-fata (Jerozolima, 12 V)
- 7-8/33 Powitanie na terytoriach palestyńskich (Betlejem, 13 V)
- 7-8/34 Msza św. na placu Żłóbka (Betlejem, 13 V)
- 7-8/36 Wizyta w szpitalu dziecięcym Caritasu (Betlejem, 13 V)
- 7-8/37 Wizyta w obozie dla uchodźców Aida (Betlejem, 13 V)
- 7-8/38 Pożegnanie na dziedzińcu pałacu prezydenckiego (Betlejem, 13 V)
- 7-8/39 Msza św. na zboczu Góry Przepaści (Nazaret, 14 V)
- 7-8/41 Spotkanie ze zwierzchnikami religijnymi Galilei (Nazaret, 14 V)
- 7-8/41 Nieszpory w bazylice Zwiastowania (Nazaret, 14 V)
- 7-8/43 Spotkanie ekumeniczne w siedzibie patriarchatu greckoprawosławnego (Jerozolima, 15 V)
- 7-8/44 Wizyta w bazylice Grobu Świętego (Jerozolima, 15 V)
- 7-8/46 Wizyta w katedrze św. Jakuba (Jerozolima, 15 V)
- 7-8/46 Ceremonia pożegnalna na lotnisku Ben Guriona (Tel Awiw, 15 V)
- 7-8/48 Konferencja prasowa w samolocie (15 V)
- REPUBLIKA CZESKA**
- 11-12/10 Konferencja prasowa w samolocie (26 IX)
- 11-12/11 Ceremonia powitalna na lotnisku Stará Ruzyně (Praga, 26 IX)
- 11-12/13 Spotkanie z przedstawicielami władz państwowych i korpusem dyplomatycznym (Praga, 26 IX)
- 11-12/15 Nieszpory z duchowieństwem i przedstawicielami ruchów kościelnych w katedrze Świętych Wita, Waclawa i Wojciecha (Praga, 26 IX)
- 11-12/17 Msza św. na błoniach obok lotniska (Brno, 27 IX)
- 11-12/18 Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański» (Brno, 27 IX)
- 11-12/19 Spotkanie z przedstawicielami świata akademickiego (Praga, 27 IX)
- 11-12/21 Msza św. w liturgiczne wspomnienie św. Waclawa (Stary Bolesławiec, 28 IX)
- Podróże włoskie*
- ABRUZJA** (28 IV)
- 6/10 Spotkanie z mieszkańcami L'Aquili (Coppito)
- MONTE CASSINO** (24 V)
- 7-8/51 *Regina caeli* w Cassino
- 7-8/52 Nieszpory w bazylice opactwa benedyktyńskiego
- SAN GIOVANNI ROTONDO** (21 VI)
- 9/51 «Anioł Pański»
- 10/12 Msza św. przed kościołem pw. św. Ojca Pio
- 10/14 Spotkanie z duchowieństwem i młodzieżą
- VITERBO I BAGNOREGIO** (6 IX)
- 11-12/25 Msza św. w dolinie Faul w Viterbo
- 11-12/28 «Anioł Pański» w Viterbo
- 11-12/29 Modlitwa w sanktuarium *Madonny della Quercia* w Viterbo
- 11-12/30 Spotkanie z mieszkańcami Bagnoregio
- 2/50 Św. Paweł a sakramenty (10 XII 2008)
- 3/26 Wewnętrzna przemiana doprowadzi nas do jedności (21 I)
- 3/32 Św. Paweł a kult sprawowany przez chrześcijan (7 I)
- 3/34 Św. Paweł a Kościół Chrystusowy (14 I)
- 3/37 Listy pasterskie św. Pawła (28 I)
- 3/39 Wybór nowego Patriarchy Moskwy i Wschodu. Papiński gest ojcowskiego miłosierdzia. Niech Szoań będzie ostrzeżeniem (28 I)
- 4/35 Spuścizna św. Pawła (4 II)
- 4/38 Św. Jan Klimak (11 II)
- 4/40 Św. Beda Czcigodny albo Wielebny (18 II)
- 5/53 Św. Bonifacy (11 III)
- 6/4 Do mieszkańców Ziemi Świętej (6 V)
- 6/16 Męka Pana trwa nadal w cierpieniach ludzi (8 IV)
- 6/18 Trzęsienie ziemi w L'Aquili (8 IV)
- 6/31 Zmartwychwstanie Chrystusa wyjaśnia tajemnicę ludzkiego cierpienia (15 IV)
- 6/48 Wiara w «Boga bliskiego» gwarancją niezawodnej nadziei dla Afryki (1 IV)
- 6/51 Św. Ambroży Autpert (22 IV)
- 6/54 Św. German, patriarcha Konstantynopola (29 IV)
- 7-8/48 Pielgrzymka do Ziemi Świętej okazała się wielkim darem dla mnie i całego Kościoła (20 V)
- 9/38 Św. Jan Damasczeński (6 V)
- 9/40 Św. Teodor Studyta (27 V)
- 9/42 Raban Maur (3 VI)
- 9/44 Jan Szkot Eriugena (10 VI)
- 9/46 Święci Cyryl i Metody (17 VI)
- 9/48 «Jakże niesamowitą rzeczą jest być księdzem!» (24 VI)
- 10/26 «Słowo» i «sakrament» to dwa główne filary posługi kapłańskiej (1 VII)
- 10/28 «Miłość w prawdzie» jest główną siłą napędową roz-
woju każdej osoby i całej ludzkości (8 VII)
- 10/30 Św. Jan Maria Vianney (Castel Gandolfo, 5 VIII)
- 10/32 Wiąż z Maryją przemienia życie kapłanów (Castel Gandolfo, 12 VIII)
- 10/33 Apel o pomoc dla ludności wschodniej Azji (Castel Gandolfo, 12 VIII)
- 10/33 Św. Jan Eudes (Castel Gandolfo, 19 VIII)
- 10/34 Ochrona środowiska jest ściśle związana z integralnym rozwojem człowieka (Castel Gandolfo, 26 VIII)
- 11-12/23 Odwiedziłem ojczyznę świętych Wita, Waclawa i Wojciecha (po podróży do Czech, 30 IX)
- 11-12/37 Św. Odo z Cluny (2 IX)
- 11-12/39 Św. Piotr Damiani (9 IX)
- 11-12/41 Szymon Nowy Teolog (16 IX)
- 11-12/43 Św. Anzelm z Aosty (23 IX)
5. Rozważania Papieża poprzedzające modlitwę «Anioł Pański» bądź «Regina caeli»
- 1/34 Pismo Święte jest Słowem Bożym w słowach ludzkich (26 X 2008)
- 1/54 W ogrodzie świata rzesze świętych (1 XI 2008)
- 1/55 Najgłębsza prawda o śmierci i życiu wiecznym (2 XI 2008)
- 1/55 Bądźcie «domem Boga» i żywą świątynią Jego miłości (9 XI 2008)
- 1/56 Rocznicą «kryształowej nocy». Apel o pokój w Kongu. Dzień Dziękczynienia (9 XI 2008)
- 1/57 Skarbem otrzymanym od Chrystusa trzeba się dzielić z innymi. Dzień *pro Orantibus*. Nowy Lektjonnarz Ambrożyjański (16 XI 2008)
- 1/58 Miłość bliźniego należy do naszej kultury. Beatyfikacje w Japonii i na Kubie. Rocznicą Wielkiego Głodu na Ukrainie (23 XI 2008)
- 1/59 Czas jest istotnym znakiem Bożej miłości.

- Św. Andrzej Apostoł, brat św. Piotra (30 XI 2008)
- 2/25 Niepokalana — odbłask piękna, które zbawia świat. 20-lecie nowego statutu Akademii Niepokalanej (8 XII 2008)
- 2/37 Męczeństwo św. Szczepana opromienione światłem Bożego Narodzenia (26 XII 2008)
- 2/38 Apel o uwolnienie porwanych (26 XII 2008)
- 2/43 Umocnieni łaską Pana dążmy do globalnej solidarności. Dziękuję wszystkim za życzenia (1 I)
- 2/53 Rozpoznać znaki «Boga-z-nami» (7 XII 2008)
- 2/54 Śmierć Patriarchy Aleksego II. 100-lecie odnowy i reformy marianów (7 XII 2008)
- 2/54 Radujcie się zawsze, Pan jest blisko! (14 XII 2008)
- 2/55 Kosmiczny wymiar tajemnicy zbawienia (21 XII 2008)
- 2/56 Rodzina wzorem miłości i solidarności. Trzeba położyć kres niebываłej przemocy w Ziemi Świętej (28 XII 2008)
- 3/28 Nawrócenie jest drogą do jedności chrześcijan. Świątowy Dzień Chorych na Trąd. Nowy rok księżycowy (25 I)
- 3/29 «Karawana Pokoju» (25 I)
- 3/40 Bóg przemawia do ludzi jak do przyjaciół (4 I)
- 3/41 Chrześcijanie w Ziemi Świętej modlą się o pokój (4 I)
- 3/41 Nie zamykajmy serca na Chrystusową Ewangelię zbawienia (6 I)
- 3/42 Apel w sprawie konfliktu w Strefie Gazy. Bezpieczeństwo i przyszłość dzieci (6 I)
- 3/42 Odpowiedzialność za wychowanie dzieci (11 I)
- 3/43 Migracje są okazją do spotkania (18 I)
- 3/44 Konflikt w Strefie Gazy. Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan (18 I)
- 4/43 Eutanazja jest fałszywą odpowiedzią na dramat cierpienia (1 II)
- 4/44 Spotkanie z osobami konsekrowanymi (1 II)
- 4/44 Uzdrawienia są przesłaniem nadziei i zbawienia (8 II)
- 4/45 Modlitwa o pojednanie i sprawiedliwość społeczną na Madagaskarze (8 II)
- 4/45 Jezus obdarza nas miłością, radością i pokojem (15 II)
- 4/46 Jedynie potęga miłości Boga wyzwoli nas z paraliżu ducha, jakim jest grzech (22 II)
- 5/56 Bóg posyła aniołów, by nas wspierali (1 III)
- 5/57 Przyjrzyjcie się waszemu życiu w świetle miłości Ojca (8 III)
- 5/58 Towarzyszcie mi modlitwą w podróży do Afryki (15 III)
- 5/59 Wielkie święto wiary w Afryce (29 III)
- 6/30 Zmartwychwstały Jezus daje pewność zbawienia pomimo mrocznych stron historii (13 IV)
- 6/42 Módlmy się o sprawiedliwość w Afryce (Luanda, 22 III)
- 6/56 Pielgrzymujący krzyż Świątowych Dni Młodzieży. Problem min przeciwnych i broni kasetowej. Tragedia emigrantów afrykańskich (5 IV)
- 6/57 Nigdy nie czuję się sam. Święta wielkanocne według kalendarza juliańskiego (19 IV)
- 6/58 Konferencja poświęcona deklaracji z Durban (19 IV)
- 6/58 Nagroda w Jezusie Chrystusie. Dzień Katolickiego Uniwersytetu *Sacro Cuore* (26 IV)
- 7-8/18 Rodziny szkołami modlitwy i miłości (Amman, 10 V)
- 7-8/51 Pielęgnowanie autentycznego życia modlitwy podstawą rozwoju społecznego w pokoju (Cassino, 24 V)
- 7-8/52 Dzień Modlitwy za Kościół w Chinach (Cassino, 24 V)
- 7-8/59 Niech piękno miłości Bożej pociąga wielu do kapłań-

- stwa i życia konsekrowanego (3 V)
- 7-8/60 Historia mozolnej wędrówki Boga z grzeszną ludzkością. Apel o zapewnienie bezpieczeństwa uchodźcom ze Sri Lanki (17 V)
- 7-8/61 Obecność Kościoła w historii jest kształtowana przez Ducha Świętego. Krzyż Świątowych Dni Młodzieży w Abruzji (31 V)
- 9/50 Mikro- i makrokosmos są obrazem Trójcy Świętej (7 VI)
- 9/50 W znaku Bożego Ciała niebo i ziemia stają się jednością (14 VI)
- 9/51 Konferencja ONZ w sprawie kryzysu gospodarczego i finansowego (14 VI)
- 9/51 Zawierzam Rok Kapłański Matce Bożej i Ojcu Pio (San Giovanni Rotondo, 21 VI)
- 9/52 Przekonujące i skuteczne świadectwo księży (28 VI)
- 9/53 Piotr i Paweł: nasi Ojcowie i prawdziwi Pasterze. Nowa encyklika (29 VI)
- 10/36 Krew Chrystusa jest ręką miłości Boga. Bezpieczeństwo pracy (5 VII)
- 10/37 Zamach na Filipinach (5 VII)
- 10/37 Rozwiązania obecnych problemów ludzkości nie mogą być tylko techniczne (12 VII)
- 10/38 Módlmy się za Honduras. Wakacje w Dolinie Aosty (12 VII)
- 10/38 Opatrzność sprzyja tym, którzy czynią dobro i zabiegają o sprawiedliwość (Romano Canavese, 19 VII)
- 10/39 Wychowawcza rola dziadków jest zawsze bardzo ważna (Les Combes, 26 VII)
- 10/40 Wspomnienia świętych pomagają rozważać wartość misji kapłanów (Castel Gandolfo, 2 VIII)
- 10/41 Święci ukazują prawdziwe oblicze Boga i człowieka (Castel Gandolfo, 9 VIII)

- 10/42 Maryi Wniebowziętej zawierajmy kapłanów całego świata (Castel Gandolfo, 15 VIII)
- 10/42 Prośmy Maryję, aby nam pomogła karmić się chlebem życia wiecznego (Castel Gandolfo, 16 VIII)
- 10/43 Jedynym szczęściem na tej ziemi jest uwierzyć, że Bóg nas kocha (Castel Gandolfo, 23 VIII)
- 10/44 Świętość rodzi się w rodzinie (Castel Gandolfo, 30 VIII)
- 10/45 Dzień ochrony stworzenia we Włoszech (Castel Gandolfo, 30 VIII)
- 11-12/6 Słuchajmy razem, co mówi do nas Pan (4 X)
- 11-12/7 Klęski żywiołowe w regionie Pacyfiku i południowo-wschodniej Azji. Powódź w okolicach Mesyny. Zamieszki w Gwinei. Różaniec z Afryką i dla Afryki (4 X)
- 11-12/18 Dochowajcie wierności chrześcijańskiemu powołaniu (Brno, 27 IX)
- 11-12/28 Waszą diecezję wyróżnia więź miłości i jedności z Następcą Piotra. Słowo do uczestników spotkania «Ludzie i religie» w Krakowie (Viterbo, 6 IX)
- 11-12/45 Ten, kto zna Boga, miłuje bliźniego (Castel Gandolfo, 13 IX)
- 11-12/46 Mądrość ziemską i mądrość zstępująca z góry. Zamach w Afganistanie. (Castel Gandolfo, 20 IX)
- 11-12/47 Podróż do Czech (Castel Gandolfo, 20 IX)
6. Inne teksty Papieża
- 2/22 Przesłanie z okazji XIII Sesji Publicznej Akademii Papieskich
- 2/62 Telegram Benedykta XVI po śmierci Aleksego II, Patriarchy Moskwy i Wszechrusi
- 3/22 Przesłanie do uczestników VI Światowego Spotkania Rodzin w Meksyku
- 3/24 Modlitwa za dziadków

- 3/55 Telegram do nowego Patriarchy Moskwy i Wszechrusi Cyryla
- 3/56 Przesłanie z okazji intronizacji Patriarchy Cyryla
- 3/67 Intencje Apostolstwa Modlitwy na rok 2010
- 5/6 List do biskupów w sprawie zdjęcia ekskomuniki z czterech biskupów konsekrowanych przez abpa Lefebvre'a
- 5/9 List do Premiera Wielkiej Brytanii przed londyńskim szczytem G 20
- 5/67 Przesłanie Benedykta XVI z okazji pogrzebu ofiar trzęsienia ziemi w Abruzji
- 10/6 Przesłanie na 900. rocznicę śmierci św. Anzelma
- 10/46 Przesłanie z okazji 10. rocznicy wizyty Jana Pawła II w Rumunii
7. Dokumenty i inne teksty Stolicy Apostolskiej
- 1/9 Instrukcja Kongregacji Nauki Wiary *Dignitas personae* dotycząca niektórych problemów bioetycznych
- 2/58 Deklaracja Watykanu dołączona do dokumentu ratyfikacyjnego Konwencji o broni kasetowej
- 2/59 Przemówienie abpa Dominique'a Mambertiego wygłoszone w Oslo przy okazji podpisywania Konwencji o broni kasetowej
- Zdjęcie ekskomuniki z czterech biskupów należących do Bractwa św. Piusa X*
- 3/45 Dekret Kongregacji ds. Biskupów (21 I)
- 3/46 Nota Sekretariatu Stanu (4 II)
- * * *
- 3/56 Przesłanie przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Chorych i Służby Zdrowia kard. Javiera Lozana Barragana na LVI Światowy Dzień Chorych na Trąd

- 3/57 Komunikaty Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych o promulgowaniu dekretów (3 VII i 22 XII 2008; 17 I 2009)
- 6/62 Komunikat Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych o promulgowaniu dekretów (3 IV)
- 7-8/63 Dekret Penitencjarii Apostolskiej *Urbis et orbis* o odpustach z okazji Roku Kapłańskiego
- 9/63 Komunikat Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych o promulgowaniu dekretów (3 VII)
8. Artykuły i wywiady
- 1/35 Francesco M. Valiante — Wywiad z abpem Nikołą Eterovicem, sekretarzem generalnym Synodu Biskupów
- 2/3 Giovanni Maria Vian — Głos Biskupa Rzymu
- 3/46 Giovanni Maria Vian — *Vaticanium II* a pokojowy gest Papieża
- 3/47 Carlo Di Cicco — Nieporozumienie. Gest pojednania i burza medialna
- 3/48 Anna Foa — Kłamstwo oświęcimskie
- 3/49 Robert Imbelli — Obama, Lincoln i aniołowie. O prawdziwą umowę społeczną
- 3/50 Ks. Stanisław Zimniak — Zwycięstwo przyjdzie przez Maryję. Wizja polskiego proroka kard. Augusta Hlonda
- 3/53 Diego Yuuki — Świadkowie Chrystusa wierni aż po najwyższą ofiarę
- 4/50 Mario Ponzi — Religie powinny być szkołami człowieczeństwa. Wywiad z przewodniczącym Papieskiej Rady ds. Dialogu Międzyreligijnego kard. Jeanem-Louisem Tauranem
- 4/53 Lucetta Scaraffia — Prawdziwa płaszczyzna konfrontacji kultur. Dialog według Benedykta XVI
- 4/55 José G. Funes SJ — Dziękujemy ci, Galileuszu

- 4/56 Chino Biscontin — «Boże, potrzebujesz naszego głosu, by przemówić». Homilie a głosiciele Słowa
- 5/3 Giovanni Maria Vian — Chrystus jest przyszłością Afryki i innych części świata
- 5/15 Ks. Andrzej Koprowski SJ — Chrystus, Kościół, świat. Wspomnienie o Janie Pawle II
- 6/3 Giovanni Maria Vian — Podróż do korzeni wiary
- 9/3 Giovanni Maria Vian — *Caritas in veritate*: nadzieja i realizm
- 9/54 Giovanni Maria Vian — Dialog i głębokie więzi. Ratzinger i judaizm
- 9/56 Giovanni Maria Vian — Racje historyczne w obronie Piusa XII. Kiedy zaciemnia się wizerunek wielkiego Papieża
- 9/58 Angelo L. Vescovi — Refleksje na temat *Dignitas personae*. Badania nad embrionalnymi komórkami macierzystymi i wojna o patenty
- 10/47 Marcin Przeciszewski i Tomasz Królak (KAI) — Demontaż «żelaznej kurtyny» rozpoczął się w Gnieźnie, a nie w Berlinie (wywiad z kard. Stanisławem Dziwiszem)
- 10/55 S. Teresa Antonietta Frącek RM — Zaufał Opatrzności Bożej. Kanonizacja abpa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego
- 11-12/3 Giovanni Maria Vian — W kraju Kafki, Dvořáka i Havla
- 11-12/48 Giulia Galeotti — Wywiad z Tonym Blairem, byłym premierem Wielkiej Brytanii
9. Noty biograficzne o świętych
- 7-8/56 Święci Archanioł Tadini, Bernard Tolomei, Noniusz od św. Maryi Álvares Pereira, Gertruda Comensoli i Katarzyna Volpicelli
10. Dokumenty Episkopatu Polski
- 10/50 Oświadczenie przewodniczących Konferencji Episkopatów Polski i Niemiec z okazji 70. rocznicy rozpoczęcia II wojny światowej
11. Noty biograficzne o zmarłych kardynałach i innych ludziach Kościoła
- 1/63 Śp. kard. Avery Dulles SJ
- 3/63 Śp. kard. Pio Laghi
- 3/64 Śp. kard. Stefan II Ghattas
- 4/62 Śp. kard. Stephen Kim Sou-hwan
- 4/63 Śp. kard. Paul Joseph Pham Đình Tung
- 4/64 Śp. ks. Czesław Drażek SJ
- 5/64 Śp. kard. Umberto Betti OFM
- 10/61 Śp. kard. Jean Margéot
12. Varia
- *Kronika*: 1/62 (1-30 XI 2008); 2/60 (1-31 XII 2008 i 1 I 2009); 3/62 (2-31 I); 4/61 (1-28 II); 5/60 (1-31 III); 6/59 (1-30 IV); 7-8/62 (1-31 V); 9/61 (1-30 VI); 10/59 (1 VII-31 VIII); 11-12/53 (1-30 IX)
- *Audience papieskie*: 1/60 (1-30 XI 2008); 2/64 (1-31 XII 2008); 3/59 (1-31 I); 4/58 (1-28 II); 5/63 (1-31 III); 6/63 (1-30 IV); 7-8/64 (1-31 V); 9/64 (1-30 VI); 10/63 (1 VII-31 VIII); 11-12/54 (1-30 IX)
- *Nominacje i decyzje papieskie*: 1/61 (1-30 XI 2008); 2/64 (1-31 XII 2008); 3/60 (1-31 I); 4/59 (1-28 II); 5/64 (1-31 III); 6/64 (1-30 IV); 7-8/65 (1-31 V); 9/65 (1-30 VI); 10/63 (1 VII-31 VIII); 11-12/55 (1-30 IX)
- 4/47 Wystąpienie kard. Stanisława Dziwisza podczas spotkania przewodniczących Konferencji Episkopatów i kardynałów z Europy Środkowowschodniej w Zagrzebiu z okazji 20. rocznicy upadku reżymów komunistycznych
- 4/65 4. rocznica śmierci Jana Pawła II
- 5/10 List premiera Wielkiej Brytanii Gordona Browna do Papieża przed londyńskim szczytem G 20
- 5/13 Homilia kard. Stanisława Dziwisza podczas Mszy św. odprawionej w Grotach Watykańskich w 4. rocznicę śmierci Jana Pawła II (2 IV)
- 10/53 Homilia kard. Józefa Glempa wygłoszona podczas uroczystych obchodów 1000. rocznicy śmierci św. Brunona z Kwerfurtu (Giżycko, 21 VI)
- 10/62 Międzyreligijne spotkanie modlitewne w Krakowie (6-8 IX)
- 11-12/60 Spis treści rocznika 2009
13. Dokumentacja zgromadzeń Synodu Biskupów
- XII Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów (5-26 X 2008 r.) (cz. II)*
- 1/23 Wypowiedź abp Salvatore Fisichelli (17 X)
- 1/24 Wypowiedź kard. Waltera Kaspera (21 X)
- 1/24 Orędzie końcowe Synodu Biskupów do ludu Bożego (24 X)
- 1/32 Homilia Papieża wygłoszona podczas Mszy św. na zakończenie Synodu (26 X)
- 1/35 Francesco M. Valiante — Wywiad z abpem Nikołą Eterovicem, sekretarzem generalnym Synodu Biskupów
- Inauguracja II Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Afryce*
- 11-12/4 Homilia Papieża podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu (4 X)
- 11-12/6 Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański» (4 X)